

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2020-2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Alexandra Heichenwalderová

Apartheid v Jižní Africe

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce:

Doc. PhDr. Vít Rouč, Ph.D

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2020-2023

BACHELOR THESIS

Alexandra Heichenwalderová

Apartheid in South Africa

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Doc. PhDr. Vít Rouč, Ph.D

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 5.března 2023

Alexandra Heichenwalderová

Poděkování

Děkuji panu Doc. PhDr. Vítu Roučovi Ph.D za jeho odborné vedení, cenné připomínky, vstřícnost a plnohodnotnou podporu, kterou mi poskytoval po celou dobu zpracování bakalářské práce. A zvláště bych chtěla poděkovat svému otci, který se někdy vědomě a někdy nevědomě podílel při našich rozhovorech na této práci. Moc mi chybíš.

Anotace

Jihoafrická republika má jako jedna z mála zemí světa velmi silnou a přímou zkušenost s jedním z nejodpornějších a nejnásilnějších režimů, které člověk zná. Tento režim trval v JAR téměř 50 let a země se po jeho odstranění dlouho vzpamatovávala. Dnes, téměř třicet let po formálním ukončení období apartheidu, se zdá, že Jižní Afrika se s následky tohoto zruďného režimu stále zcela nevyrovnala. Bakalářská práce si klade za primární cíl **analyzovat důsledky apartheidu na současnou situaci Jihoafrické republiky**. Sekundárním cílem je práce je přispět k současným diskusím o rasismu a jeho podobách, se kterými se dnes setkáváme ve veřejném prostoru čím dál častěji. Rasistické myšlení a chování má bohužel v dnešním světě značné množství sympatizantů a následovníků. Bakalářská práce může v boji s těmito tendencemi ukázat, kam až mohou zajít a jaké mohou být nežádoucí důsledky těchto tendencí, pokud se nepodchytí a nezneškodní včas.

Klíčová slova

Apartheid, Jihoafrická republika, Nelson Mandela, rasismus, rasová segregace

Annotation

South Africa is one of the few countries in the world that has had a very strong and direct experience of one of the most abhorrent and violent regimes known to man. This regime lasted in South Africa for almost 50 years and the country took a long time to recover after its removal. Today, almost 30 years after the formal end of the apartheid era, South Africa still does not seem to have fully come to terms with the consequences of this monstrous regime. **The primary focus of this bachelor thesis is to analyse the consequences of apartheid on the current situation of South Africa.** The secondary aim of the thesis is to contribute to contemporary debates on racism and its forms, which are increasingly encountered in the public space today. Unfortunately, racist thinking and behaviour has a significant number of sympathisers and followers in today's world. In combating these tendencies, the bachelor thesis can show how far they can go and what the undesirable consequences of these tendencies can be if not caught and counteracted in time.

Keywords

Apartheid, Nelson Mandela, racial segregation, racism, South Africa,

Obsah

Úvod	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 Vymezení základních pojmů	11
2 Historické souvislosti.....	14
2.1 Portugalci a Holanďané.....	14
2.2 Britská okupace jižní Afriky	15
2.3 Zavedení apartheidu jako oficiálního státního režimu (1948)	18
2.4 Vznik Jihoafrické republiky (1961)	19
2.5 Světový odpor proti apartheidu	20
3 Zrušení apartheidu	22
3.1 De Klerk, Mandela – doba reforem.....	24
3.2 Tranzice	26
PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 JAR po pádu apartheidu.....	30
4.1 Rasové problémy.....	30
4.2 Ekonomika	36
4.3 HIV / AIDS	40
4.4 Mezinárodní politika	42
4.5 Školství.....	43
4.6 Prognóza dalšího vývoje	45
Závěr	48
Prameny a literatura	51
Seznam zkratk	56

Úvod

Osvobození jižní Afriky a odstranění režimu apartheidu bylo jednou z hlavních politických událostí 20. století s dalekosáhlými důsledky pro lid v celé Africe a na celém světě. Jihoafrická republika (JAR) má jako jedna z mála zemí světa velmi silnou a přímou zkušenost s jedním z nejodpornějších a nejnásilnějších režimů, které člověk zná. Tento režim trval v JAR více jak 45 let a země se po jeho odstranění dlouho vzpamatovávala. Dnes, téměř třicet let po formálním ukončení období apartheidu, se zdá, že Jižní Afrika se s následky tohoto zvráceného režimu stále zcela nevyrovnala.

Předkládaná bakalářská práce si klade za primární cíl analyzovat důsledky apartheidu na současnou situaci Jihoafrické republiky. Sekundárním cílem je práce je přispět k současným diskusím o rasismu a jeho podobách, se kterými se dnes setkáváme ve veřejném prostoru čím dál častěji. Rasistické myšlení a chování má v dnešním světě značné množství sympatizantů a následovníků. Bakalářská práce může v boji s těmito tendencemi ukázat, kam až mohou zajít a jaké mohou být nežádoucí důsledky těchto tendencí, pokud se nepodchytí a nezneškodní včas.

Hlavním teoretickým východiskem práce je kvalitativní (vysvětlující a případně deskriptivní) a interpretační přístup. Kvalitativní analýza je založena na práci s daty; tento metodologický přístup tak bude vyžadovat analýzu textů (dostupných dokumentů a odborných zdrojů). Vlastní výzkum bude realizován induktivní metodou, tzn. analýza bude postupovat od konkrétních faktů k obecným závěrům a hledat určité společné rysy a strukturální souvislosti, které by měly vést k závěrečnému shrnutí.

Stanovené výzkumné cíle budou dosaženy analýzou a následnou syntézou informací, získaných ze sekundárních zdrojů. Prvním úkolem je tak shromáždění adekvátních literárních zdrojů, a to jak českých, tak především zahraničních; vzhledem k tématu se práce bude opírat hlavně o informace získané kritickou analýzou cizojazyčných (anglicky psaných) odborných textů. V českém prostředí budou využity především syntetické práce o dějinách Jižní Afriky, k analýze situace v JAR v posledních cca 15-20 letech budou naopak využity zdroje zahraniční, především dostupné prostřednictvím internetu. U těchto textů bude třeba věnovat značnou pozornost jejich interpretaci a také kritickému

vyhodnocení, což je klíčovým prvkem práce s podobným typem zdrojů. Z důvodů správné kontextualizace a plného uchopení určitých významných mezníků bude mít práce též v konkrétních pasážích deskriptivní charakter, aby dané téma bylo důkladně vysvětleno.

První kapitola teoretické části práce vysvětluje a analyzuje klíčové termíny, a sice pojmy rasa (rasismus), rasová segregace a apartheid. V druhé kapitole jsou popsány dějiny jižní Afriky a Jihoafrické republiky, a to především období po roce 1948, kdy se po volbách stal apartheid oficiální státní politikou. Jsou zde mj. konkrétně uvedeny zákony, které apartheid upevňovaly a byly vůči černošskému obyvatelstvu silně diskriminační. Třetí kapitola se zabývá zrušením apartheidu, resp. změnou politického režimu v Jihoafrické republice. JAR byla po dobu apartheidu prakticky vyloučena z většiny světových společných aktivit politických, hospodářských, společenských i např. sportovních a kulturních a tento status problematiku země začal poškozovat obchod a hospodářství JAR. Tranzice neboli přechodové období Jihoafrické republiky od apartheidu k demokracii, je tématem další části třetí kapitoly, která dále také popisuje způsob, jak se JAR vypořádala se svou minulostí apartheidu a segregace.

Praktická část pojednává a vývoji Jihoafrické republiky po pádu apartheidu v roce 1994. Všechny diskriminační zákony, které rasově znevýhodňovaly černošskou populaci, zrušeny. Země v čele s prezidentem Nelsonem Mandelou usilovala o novou inkluzivní jihoafrickou identitu, která by překonala rasistickou politiku apartheidu. Ideálem bylo přesvědčení, že nová éra přinese rovnost a že všechny etnické skupiny budou žít poklidně vedle sebe. V další části této čtvrté kapitoly jsou popsány rasové problémy, které se bohužel novým vládám země nedařilo a dodnes nedaří vyřešit. Rasové napětí brání sociální soudržnosti a také dalšímu rozvoji země. S tím souvisejí i potíže na trhu práce, především vysoká nezaměstnanost černošského obyvatelstva, která vůči bělošské dosahuje téměř trojnásobných objemů. Na konci této kapitoly je také popsán pravděpodobný další vývoj jižní Afriky a zdůrazněna snaha státu na vytvoření sdílené národní identity založené na plné akceptaci lidských práv, odmítnutí rasismu a na rovném zacházení se všemi. V závěru jsou zjištěné poznatky sumarizovány.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů

Tato krátká úvodní kapitola si klade za cíl ozřejmit a vysvětlit hlavní terminologické kategorie, které jsou užívány v souvislosti s tématem předkládané práce. Tato konceptualizace současně tvoří základní teoretický rámec práce. Rozebereme zde tři klíčové termíny, a sice pojmy rasa (rasismus), rasová segregace a apartheid.

Výchozím pojmem je **rasa**, kterou antropolog Tomáš Dacík klasifikuje jako „*vnitrodruhovou systematickou jednotku*“.¹ Slovo „rasismus“ je relativně moderní termín (poprvé se objevil v obecném užívání ve 30. letech 20. století), jakkoliv obsah slova, tj. jev samotný, existoval již o mnoho staletí dřív.² Systém ras je uspořádán na základě znaků, kterými se jednotlivé skupiny od sebe odlišují (navzdory své druhotné odlišnosti v rámci své vlastní skupiny). Prvotní odlišovací kritérium bylo postaveno na viditelných znacích, které byly odlišné; byla to především barva kůže. Zbarvení kůže se tak stalo základním kritériem pro klasifikaci rasy. Další odlišovací znaky byly uměle určeny podle daného fenotypu a genotypu. Přesné vymezení rasy, a hlavně přesné určení, kdo ke které rase patří, bylo ovšem složité; „věda o rase“ měla ale v důsledku této neukotvenosti značnou variabilitu ve vytváření příslušných teorií. V 19. století vznikl tzv. vědecký rasismus, který poskytl „vědecký“ model ke klasifikaci ras na základě biologických a antropologických charakteristik.³ Určil, že na špici pomyslného srovnání byla bílá rasa, kterou následovala rasa žlutá a poté černá. Tato rasová doktrína tak nastavila ideové východisko k posuzování méněcennosti některých ras⁴ a vyloučila rovnoprávnou koexistenci diskriminovaných a diskriminujících ve stejné sociální skupině.⁵

Segregace znamená oddělení diferencovaných sociálních skupin do rozdílných obytných oblastí města; jejím principem je tak prostorové vyjádření nerovnosti.⁶ Rasová segregace vychází z rasismu, tzn. výchozím diferenciačním znakem je rasa.

¹ DACÍK, Tomáš. *Člověk a rasa*, s. 71-75.

² FREDRICKSON, George M. *Rasismus*, s. 17.

³ Základem vědecké teorie ras je dílo skotského lékaře Roberta Knoxe *Races of Men* (1850).

⁴ DACÍK, Tomáš. *Člověk a rasa*, s. 71-75.

⁵ FREDRICKSON, George M. *Rasismus*, s. 18-20.

⁶ BURJANEK, Aleš. *Segregace*, s. 424; SMITH, David M. (ed.) *The apartheid city and beyond*, s. 9.

Nejviditelnějším výsledkem rasové segregace ve městech je vznik městských ghett a vyloučených čtvrtí.

Je však nutno poznamenat, že rasová segregace, jejímž vyústěním byl v jižní Africe režim apartheidu, existovala na jihu Afriky po staletí v různých historických obdobích, (holandská vláda v letech 1652-1806, Britové v Jižní Africe (1806-1910), Jihoafrická unie (1910-1948) a nakonec apartheid v období 1948-1994).

Principem **apartheidu** bylo absolutní oddělení různých rasových skupin, přičemž pod slovem „oddělení“ je myšleno doslovné fyzické oddělení v rámci daného životného prostoru, zamezení sebemenšího styku mezi rasovými skupinami. V případě Jižní Afriky byl implicitní důraz kladen na rasové rozdíly mezi etnickými skupinami, obyvatelé byli rozděleni do jedné ze čtyř skupin: „původní“, „barevní“, „asijci“ nebo „bílí“.

Dne 26. března 1942 vyšel v nacionalistických novin *Die Burger*⁷ článek, který poskytuje určitý vhled na obsah termínu *apartheid* a na způsob, jak jej Afrikánci⁸ v té době vnímali. Bylo to poprvé, co bylo v textu (jakýchkoliv) novin použito slovo apartheid.⁹

Apartheid byl oficiálně zaveden v Jižní Africe po všeobecných volbách v roce 1948. Dr. Daniël François Malan (vůdce Národní strany, která zvítězila ve volbách) použil termín apartheid k označení oficiální politiky Národní strany. Formálně se zdálo, že podporuje rovný rozvoj a svobodu kulturního projevu jednotlivých rasových skupin. Národní strana chtěla tak zajistit přežití každé rasy v Jižní Africe.¹⁰

Negativním prvkem této politiky a jejího průběhu byla především diskriminace tzv. nebělochů. Ukázalo se, že politická moc od roku 1948 upřednostňovala evropské (bílé) skupiny, zatímco ostatní skupiny byly izolovány z hlediska jakékoliv participace a účasti na sociálních výhodách a ekonomických či politických aktivitách. Pokud jde o černochoy,

⁷ Noviny byly založeny roku 1915 a dodnes v Jihoafrické republice vycházejí.

⁸ Afrikánci, angl. *Afrikaans*, bílí potomci nizozemských, francouzských a německých přistěhovačů v Jižní Africe. Toto označení se používalo cca od počátku 20. století, předtím se nazývali Bírové (*Boers*, což znamená v afrikánštině statkáři). Afrikánci během 17. a 18. století emigrovali z Evropy do Jižní Afriky, oblasti kolem mysu Dobré naděje, kde si vytvořili vlastní dialekt, afrikánštinu, kterou dodnes hovoří velká část bílého obyvatelstva Jihoafrické republiky, v rámci, něhož tvoří Afrikánci většinu. Viz detailně: HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*.

⁹ DUBOW, Saul. *Apartheid*, s. 12-17.

¹⁰ Tamtéž, s. 25-40.

deklarovanou politikou bylo oddělit hlavní etnické skupiny a odsunout je na jejich vlastní území.¹¹

Historické zdůvodnění apartheidu se snažilo prosazovat tezi, že Afričan a Evropané přišli do země ve stejnou dobu. Narativní prameny uvádějí, že země byla tehdy prázdná a nepatřila nikomu – *terra nullus*. Pravdou ale je, že bylo díky archeologii nezvratně dokázáno, že v zemi před příchodem bílých žily o mnoho staletí dříve kmeny jazykové skupiny Bantu, z nichž se během 16. s 17. století vyvinuly národy Xhosa a Zulu.¹²

Zákony apartheidu přinutily různé rasové skupiny žít a vyvíjet se zcela odděleně, a také výrazně nerovnoměrně. Zákony zakazovaly jakoukoliv sociální integraci mezi rasovými skupinami. Tento sociální systém znevýhodňoval černou, tzn. většinovou populaci Jižní Afriky, a to jen proto, že neměli tutéž barvu pleti jako příslušníci vládnoucí menšiny.

V základních principech se situace po zavedení apartheidu v Jižní Africe (1948) příliš nelišila od politiky segregace, kterou prosazovaly v praxi jihoafrické vlády už před rokem 1948. Hlavním rozdílem ale bylo, že apartheid zakotvil segregaci jako součást zákona. Apartheid realizoval segregaci v praxi a státní aparát trestal ty, kteří nesouhlasili. Dalším důvodem, proč byl apartheid považován za mnohem horší než segregace, bylo to, že apartheid byl zaveden v době, kdy se ostatní země už začaly vůči rasistické politice vymezovat. Před druhou světovou válkou nebyl západní svět tak kritický k rasové diskriminaci a Afrika byla v tomto období kolonizována. Druhá světová válka na otázku rasismu upozornila, přiměla svět odvrátit se od takových politik a povzbudila požadavky afrických národů na dekolonizaci. Toto vše probíhalo po ukončení druhé světové války v 2. polovině 40. let, právě v období, kdy Jižní Afrika zavedla rasovou politiku apartheidu.¹³

Je důležité položit si otázku, proč byla taková politika v Jižní Africe zavedena a proč měla takovou podporu. Hlavní důvody spočívají v představách rasové nadřazenosti a ve strachu. Základní a výchozí ideou rasismu je teze, že jedna rasa je nadřazena jiné. Dalším hlavním důvodem apartheidu byl strach – v Jižní Africe byli bílí v silné menšině a obávali se, že přijdou o práci, kulturu a jazyk, proto se snažili si své pozice upevnit všemi

¹¹ DUBOW, Saul. *Apartheid*; HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*.

¹² HINO, Hiroyuki, et al. *Identity, inequality and social contestation*, s. 4.

¹³ DUBOW, Saul. *Apartheid*, s. 16-22.

možnými způsoby.¹⁴ Je ale nutné poznamenat, že tyto argumenty v žádném případě zavedení apartheidu neomlouvají a neospravedlňují, jen vysvětlují, jak lidé uvažovali.

2 Historické souvislosti

V této kapitole jsou stručně popsány dějiny jižní Afriky a Jihoafrické republiky, především období po roce 1948. Je ale důležité ozřejmit si, jaké bylo národnostní složení ve zkoumané oblasti, neboť to bylo základem pro pozdější zavedení politiky apartheidu.

2.1 Portugalci a Holanďané

K prvnímu setkání s černošským obyvatelstvem na jihu Afriky došlo v polovině 16. století mezi portugalskými námořníky, jejichž loď na jihoafrickém pobřeží ztroskotala. Portugalci¹⁵ rychle ovládli námořní obchod s Indií i dalšími zeměmi Orientu a po trase lodního spojení s těmito oblastmi začali obchodní a vojenské opevněné stanice. Získávali tam i rozlehlá území, kde na plantážích zaměstnávali domorodce a otroky. I když se na území dnešní Jižní Afriky tento zhoubný portugalský vliv projevil jen okrajově, obchod s otroky byl od 16. století pro Portugalce v Africe vedle obchodu se slonovinou jedním z hlavních zdrojů jejich příjmů. Otroky vyváželi hlavně do obou Amerik.¹⁶

Lodní cesta kolem mysu Dobré naděje začala být dominantním obchodním spojením Evropy s jihovýchodní Asií a Dálným východem. V polovině 17. století se v oblasti kolem dnešního Kapského města začali usídlvat Holanďané,¹⁷ Holandsko na konci 17. století patřilo spolu s Anglií k největším námořním velmocím, začalo potlačovat velmocenskou pozici Portugalska a Španělska a přejímat původní portugalské a španělské kolonie. Holandská původně námořní osada, založená v té době, se stala základem budoucího Kapského města a centrem vznikající (budoucí) Kapské provincie (Kapska).¹⁸

Z hlediska tématu naší práce se blíže soustředíme na náboženské představy prvních holandských usadlíků, které stojí v pozadí budoucí politiky apartheidu. V Kapsku od

¹⁴ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*.

¹⁵ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*, s. 14-15.

¹⁶ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 65-71.

¹⁷ NERAD, Filip. *Búrská válka*, s. 12.

¹⁸ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*, s. 14-15.

konce 17. století existovala jediná oficiální Holandská reformní církev. Místní přistěhovalci byli ve víře však vlažní a vybírali si hlavně to, co jim vyhovovalo v každodenním společenském životě. Holandská reformní církev vycházela z učení mistra Jana Kalvína a měla v sobě nepřímo zakotvený rasismus. Kalvinistické učení zdůrazňovalo predestinaci, nadřazenost jedněch nad druhými. Rozdělovalo lidstvo na skupiny, z nichž jedna byla „Bohem vyvolená“, zatímco ostatní byly předurčeny k podřadnému postavení a službě. Vyvolenými byli v Kapsku samozřejmě bílí přívrženci Holandské reformní církve. Vysvětlovali si například citát ze Starého zákona, že „Bůh oddělil světlo od tmy“¹⁹ tak, že oddělil „bílé“ obyvatele od „černých“, což tak bylo v jejich očích zcela přirozené, neboť lidé si nejsou a nemohou být rovni.²⁰

2.2 Britská okupace jižní Afriky

S nástupem hegemonie Angličanů na světových mořích se Angličané rozhodli zabezpečit si námořní plavbu kolem jižní Afriky. To v praxi znamenalo, že potřebovali na jihu kontinentu získat pevný bod, tj. námořní přístav. V roce 1805 se v Kapské zátocě vylodila anglická vojska. Místní holandská posádka odolávala vojenskému tlaku velmi krátce a v lednu 1806 se Kapsko stalo britskou kolonií.²¹ V Kapské kolonii se situace postupně (z hlediska původního obyvatelstva) začala zlepšovat, především v důsledku zákona o zrušení otroctví, který Británie vydala roku 1833²² po předchozím zákazu obchodu s otroky v roce 1807. Tyto kroky ovšem silně rozladily místní bílé obyvatelstvo, Búry, kteří byli na otrocké práci závislí a zrušením otroctví přišli o levnou pracovní sílu. Proti anglické správě kolonie se začal formovat búrský odpor.²³

Významnou událostí, která na začátku druhé poloviny minulého století silně ovlivnila poměry v jižní Africe, bylo náhodné objevení diamantů. To se stalo poprvé v roce 1867 nedaleko Hopetownu na řece Orange.²⁴ Do jižní Afriky začaly proudit tisíce dobrodruhů – hledačů drahokamů z celého světa. Kapsko se zcela brzy proměnilo v bohatou zemi,

¹⁹ „Bůh viděl, že světlo je dobré, a Bůh oddělil světlo od tmy.“ Genesis, 1:4.

²⁰ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 72. Bělošská nadřazenost a diskriminace černochů se (vedle jižní Afriky, zejména po roce 1948) nejsilněji projevila na Jihu Spojených států; FREDRICKSON, George M. *Rasismus*, s. 18-20; HORÁKOVÁ, Hana. „Rasa“ a rasismus, s. 114.

²¹ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafriká republika*, s. 20.

²² Tzv. *Slavery Abolition Act*, 1833.

²³ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafriká republika*, s. 21-23.

²⁴ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 149-150.

kteřá začala oplývat přílivem zahraničního kapitálu a mohla financovat velmi náročné stavby včetně železnic, cest a mostů.²⁵ K objevu diamantů se v 70. letech 19. století přidal objev bohatých nalezišť zlata. Koncem 19. století převýšil počet anglických přistěhovalců (cca 75 tisíc osob²⁶) počty místních bílých obyvatel, Búrů. Napětí a územní a mocenské spory mezi oběma skupinami vyvrcholily tzv. búrskou aneb jihoafrickou válkou (1899-1902), která skončila kapitulací Búrů (Afrikánců) a velkým posílením anglického moci v celé oblasti.²⁷

Ukončení těžkých bojů mezi Angličany a Búry znamenalo pro Jižní Afriku začátek nového období. Postupně docházelo ke sblížení původních nepřátel, Búrů a Angličanů, k čemuž vedlo nepochybně i vědomí, že běloši byli oproti domorodému obyvatelstvu v menšině. Vliv měly i ekonomické faktory, především fakt, že diamantová a zlatá naleziště, která byla všechna bez výjimky v bílých rukou, ale s černošskými dělníky, byla po válce modernizována a poskytovala mnohonásobně vyšší výnosy.²⁸

Úsilí o administrativně politické sjednocení vyvrcholilo v roce 1910, kdy byla vyhlášena Jihoafrické unie.²⁹ Vláda byla složena výhradně z bílých mužů – Angličanů a Afrikánců. Prvním předsedou se stal Louis Botha a jeho zástupcem Jan Smuts, oba bývalí velitelé búrských komand. Parlament byl dvoukomorový a volební právo podléhalo majetkovému volebnímu censu (v praxi to znamenalo možnost volit prakticky jen pro bílé). Černoši se dožadovali přiměřeného zastoupení v parlamentu, ale neúspěšně. Tyto neúspěšné snahy vedly v roce 1912 ke vzniku nejsilnější černošské politické organizace – Jihoafrického domorodého kongresu (*South African Native Congress*), což byl zárodek současné politické strany Africký národní kongres (*African National Congress ANC*).³⁰

Ve dvacátých a třicátých letech zavedla jihoafrická vláda řadu segregačních opatření, z nichž lze uvést např. zákon o městských oblastech pro domorodce (*Natives Urban Areas Act*), který vymezoval územní oblasti kolem měst, které byly určeny pro barevné. Tam museli sídlit všichni barevní, kteří přes den pracovali ve městech, kde však nesměli po

²⁵ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 150.

²⁶ WARWICK, Peter. *The South African War*, s. 21.

²⁷ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 175.

²⁸ LEONARD, Thomas M. *Encyclopedia*, s. 1461.

²⁹ NERAD, Filip. *Lord Kitchener a britsko-búrská válka*, s. 75-76.

³⁰ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 181-184.

určité večerní hodině pobývat. Kolem měst začala vznikat nová ohromná černošská sídliště, například Orlando u Johannesburgu. Byl to dále zákon o domorodé půdě (*Native Land Amendment Act*), upravující rozlohu území, kterou černí Afričané mohli vlastnit a kde směli žít.³¹ Drobným ústupkem, v praxi však téměř bez viditelného smyslu, byl zákon o zastoupení černošského obyvatelstva v parlamentu (*Representation of Natives in Parliament Bill*), který „zbavoval černé voliče v Kapsku práva volit své bílé poslance a v náhradu umožňoval, aby černé Afričany ze všech provincií v parlamentě Unie zastupovalo sedm poslanců, kteří by ovšem hlasovali jen v záležitostech, týkajících se černochů.“³²

V roce 1931 získala Jihoafrická unie úplnou nezávislost na Velké Británii a země pak měla s Velkou Británií společného jen panovníka. Tím bylo zrušeno právo anglického parlamentu k schvalování a vydávání zákonů týkajících se Jižní Afriky.³³

Během druhé světové války se situace černých Jihoafričanů, kteří bojovali ve válce, paradoxně zlepšila. Žili během válečných let pohromadě s bělošskými vojáky, dostávali stejnou stravu a v bojových akcích dokonce společně nocovali. Zranění byli ošetřováni ve společných nemocnicích. V severní Africe a Evropě nepocítili žádný rasismus. Také jejich žold byl vysoký. I na domácí půdě válečná, přesto však dobrá ekonomická situace, která následovala po hospodářské krizi v 30. letech, změnila život černošských dělníků. Bylo víc pracovních příležitostí, ubylo kvalifikovaných bělošských pracovníků, kteří sloužili v armádě, a tak byla i slušná místa přístupnější pro dělníky černé. Mzdy vzrostly, tisíce nových mužů se stěhovaly za prací do blízkosti velkých měst. Počet dělníků, přicházejících z venkovských oblastí a usazujících se v příměstských lokacích, se za války téměř zdvojnásobil. Očekávání konce války tak bylo nebělošským obyvatelstvem spojováno i s očekáváním větších práv a lepšího života.³⁴

³¹ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 189-192.

³² Tamtéž, s. 193.

³³ Tamtéž, s. 193-4.

³⁴ Tamtéž, s. 210.

2.3 Zavedení apartheidu jako oficiálního státního režimu (1948)

První poválečné parlamentní volby 26. května 1948 se staly zásadním předělem v moderních jihoafrických dějinách a začátkem nové etapy, charakterizované postupným uskutečňováním důsledné rasové segregace (apartheidu).³⁵

Při vytváření právního základu apartheidu byla přijata řada zákonů, které definovaly mezirasové soužití. Jedním z prvních byl zákon o zákazu smíšených manželství (*Prohibition of Mixed Marriages Act*) z roku 1949; tento zákon naznačil cestu, po níž se Jižní Afrika hodlá ubírat. Aby mohla být ustanovení tohoto zákona prováděna v praxi, bylo nutné klasifikovat jednotlivé rasy. K tomu posloužil v roce 1950 především zákon o registraci obyvatelstva (*South Africa's Population Registration Act No. 30*), který platil až do roku 1991. Tento zákon požadoval, aby lidé byli registrováni podle své rasové skupiny. Rasa byla definována fyzickým vzhledem a zákon vyžadoval, aby lidé byli od narození identifikováni a registrováni jako členové jedné ze čtyř odlišných rasových skupin: bílá, barevná, bantuská (černý Afričan) a jiná. Byl to jeden z pilířů apartheidu. Občan získal doklady totožnosti a jeho rasa se odrážela v jeho identifikačním čísle.³⁶

Zákon byl typický ponižujícími testy, které určovaly rasu prostřednictvím vnímaných jazykových a fyzických vlastností. Pro určení barevných od bílých byla používána tato kritéria:³⁷

- Barva kůže
- Rysy obličeje
- Charakteristika vlasů
- Charakteristiky ostatního ochlupení
- Rodný jazyk a znalost afrikánštiny
- Oblast, kde člověk žije

³⁵ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 181-184; DUBOW, Saul. *Apartheid*, s. 29.

³⁶ Tamtéž, s. 218. Do kategorie „jiná“ se ponejvíce zařazovali indiští a v menším množství také čínští imigranti. Osoby indického původu přišly do Kapska nejprve v komunitě otroků a později k nárůstu přistěhovalců indického původu došlo v 60. letech 19. století, kdy byla pro obdělávání polí s cukrovou třtinou vyžadována pracovní síla. Indové zůstali relativně homogenní a vnitřně soudržnou skupinou se silnou vazbou na svou kulturu a tradice.

³⁷ BODDY-EVANS, Alistair. *South Africa's Apartheid Era Population Registration Act*.

- Přátelé osoby
- Stravovací a pitný režim
- Zaměstnanost
- Socioekonomický status

Zákon o skupinových oblastech, 1950 (*The Group Areas Act*, zrušen 1994), zahájil fyzickou separaci mezi rasami, zejména v městských oblastech. V praxi to znamenalo, že všichni bílí, černí, barevní a Asiaté v Jižní Africe museli žít výhradně v oblastech, přidělených jejich rasové skupině. Vlastnictví majetku (pozemku) a obchodní aktivity byly omezeny jen na tyto oblasti. Zákon o podpoře bantuské samosprávy z roku 1959 (*Bantu Self-Government Act*) nařizoval, že různé rasové skupiny musely žít v konkrétních oblastech. Pouze malé procento rozlohy celé Jihoafrické republiky bylo ponecháno černochům (jakkoli ti tvořili drtivou většinu), aby si tam vytvořili své „vlasti“. Tento zákon také odstranil „černá místa“ uvnitř bílých oblastí tím, že všechny černochoy vystěhoval z města do černošských čtvrtí mimo město. Nemohli zde vlastnit majetek, pouze si jej pronajímat, protože půdu v Jihoafrické republice mohli tehdy vlastnit pouze bílí.³⁸ Na první pohled působilo jihoafrické město jako kterékoliv jiné město vyspělého (kapitalistického) průmyslového světa s centrální obchodní čtvrtí obklopenou rezidenčními oblastmi, které jsou kvalitativně diferencované podle socioekonomického postavení jejich obyvatel – ale jen bílých. Vystěhování všech ostatních pak bylo zárodkem budoucích ghett a vyloučených oblastí.³⁹

2.4 Vznik Jihoafrické republiky (1961)

V roce 1961 se Jihoafrická unie naposledy zúčastnila zasedání zemí Commonwealthu (Britského společenství). Většina svobodných asijských a afrických členů Společenství, a spolu s nimi i Kanada, napadla Jihoafrickou unii za provádění rasové segregace, důsledkem čehož bylo vystoupení Unie ze Společenství k 15. březnu 1961. Žádné politické ani obchodní nepříjemnosti pro Jižní Afriku však z tohoto aktu nevyplývaly.

³⁸ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 218-220; DUBOW, Saul. *Apartheid*, s. 37-38.

³⁹ SMITH, David M. (ed.) *The apartheid city and beyond*, s. 121.

Dne 31 května 1961 byla vyhlášena Jihoafrická republika a prvním prezidentem se stal C. R. Swart.⁴⁰

Ve stejné době prožívala černošská opozice těžké chvíle. Vyhlášením republiky se ocitla sama proti státnímu aparátu, který ji předtím navíc velice oslabil. Politické organizace byly zakázány. Strana Africký národní kongres (ANC) sice vyvíjela odbojovou činnost, ale většina členů odešla do zahraničí.⁴¹ Žádné akce nemohly zvrátit situaci. Přechod k úplné územní segregaci byl ukončen koncem šedesátých let.

Navzdory brutálně represivnímu charakteru režimu apartheidu, nebo možná právě díky němu, zahraniční investoři důvěřovali stabilitě státu a bezpečnosti investic, a tak do JAR během 60. let nezadržitelně proudil zahraniční kapitál. Ekonomický boom však neprospěl všem, protože Jižní Afrika měla na počátku 80. let nejnespravedlivější rozdělení příjmů na světě. Životní úroveň bílé komunity, vyšší než ve většině západních zemí, se opírala o vykořisťování většiny obyvatel země – díky udržování extrémně nízkých mezd se roční zisky společností běžně pohybovaly v průměru kolem 25 %.⁴²

2.5 Světový odpor proti apartheidu

Po nástupu apartheidu v roce 1948 se Jihoafrická republika začala postupně dostávat do mezinárodní politické izolace, a to nejen v rámci kontinentu, ale celého mezinárodního společenství. Apartheid se stával stále kontroverznějším a řada zemí začala bojkotovat s jihoafrickou vládou kvůli její rasové politice. V prosinci 1968 požádalo Valné shromáždění OSN všechny státy a organizace, aby přerušily kulturní, vzdělávací, sportovní a jiné výměny s rasistickým režimem a s organizacemi nebo institucemi v Jižní Africe, které praktikují apartheid.⁴³ V roce 1968 byla JAR vyloučena z Mezinárodního olympijského hnutí; toto vyloučení zahájilo další vylučování z různých (nejen sportovních) mezinárodních asociací. To vedlo v 70. a v 80. letech Jihoafrickou republiku do silné mezinárodní izolace.⁴⁴

⁴⁰ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 242.

⁴¹ MANDELA, Nelson, *Long walk*, s. 233.

⁴² CLARK, Nancy L., WORGGER, William H. *South Africa*, s. 63.

⁴³ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 242.

⁴⁴ Tamtéž, s. 243.

Rada bezpečnosti OSN zopakovala 23. července 1970 přijetím rezoluce Rady bezpečnosti OSN 282⁴⁵ svůj nesouhlas s politikou apartheidu a znovu potvrdila své předchozí rezoluce na toto téma. Rada vyzvala státy, aby posílily zbrojní embargo tím, že ukončí poskytování vojenského výcviku příslušníkům jihoafrických ozbrojených sil a přijmou vhodná opatření, aby byla opatření rezoluce účinná. Usnesení bylo přijato 12 hlasy; Francie, Španělsko, Spojené království a Spojené státy se zdržely hlasování.

Mezinárodní organizace, které vystupovaly proti jihoafrickému apartheidu, se vymezovaly spíše slovy než činy.⁴⁶ Jihoafrická vláda, která byla na podobné útoky a výpady připravena, tyto vesměs rétorické pokusy vcelku úspěšně odrážela a popisovala svou zemi jako stabilní stát a důležitý prvek mezinárodního boje proti komunismu.

Počátkem 90. let se Jihoafrická republika začala postupně vymaňovat z mezinárodní izolace. V roce 1992 se poprvé mohla zúčastnit olympijských her, o rok později byly staženy ekonomické sankce a po úspěšných volbách také zbrojní embargo. JAR zůstala ale v politické izolaci až do uspořádání demokratických voleb v roce 1994; téhož roku se také vrátila do sdružení Commonwealth, z něž v roce 1961 vystoupila. Po nástupu nové vlády (1994) došlo k postupnému začlenění do kontinentálních organizací a k budování dobrých vztahů s ostatními africkými státy.⁴⁷

⁴⁵ UN. *Resolution 282 (1970)*. S/RES/282(1970)

⁴⁶ THOMPSON, *A history of South Africa*, s. 213.

⁴⁷ ŘEHÁK, Vilém. *Jihoafrická republika jako regionální a kontinentální velmoc*, s. 12.

3 Zrušení apartheidu

Černošský odpor proti apartheidu se stupňoval. Organizace jako Africký národní kongres, Panafrický národní kongres anebo Kopí národa pořádaly poklidné demonstrace, stávky anebo jiné projevy občanské neposlušnosti.⁴⁸

Nelson Mandela ve své autobiografii *Long Walk to Freedom* vzpomíná: „*Naše strategie spočívala v selektivních výpadech proti vojenským zařízením, elektrárnám, telefonním linkám a dopravním spojům; cíle, které by mohly nejen oslabit vojenskou sílu státu, ale také zastrašit Národní stranu a její stoupence, odradit zahraniční kapitál a oslabit ekonomiku. Doufali jsme, že tyto naše akce přivedou vládu k jednacímu stolu. Byly vydány přísné instrukce členům, že nesmíme připustit žádné ztráty na životech. Ale pokud sabotáže nepřinesou požadované výsledky, byli jsme připraveni přejít k další fázi, to jest k partyzánské válce a terorismu.*“⁴⁹

Za protistátní a podvratnou činnost byli čelní představitelé ilegálních organizací zatýkáni, obviňováni ze sabotáží a ohrožení bezpečnosti státu a trestáni. Vedoucí činitelé hnutí včetně Nelsona Mandely byli v roce 1964 odsouzeni na doživotí do vězení na Robben Islandu.⁵⁰ Všechny zmíněné organizace byly sice zakázány, ale pokračovaly v činnosti v ilegilitě. Od začátku osmdesátých let se v Jižní Africe konspirační skupiny Afrického národního kongresu běžně vytvářely v jednotlivých ulicích či čtvrtích.⁵¹

V roce 1974 bylo černošské hnutí odporu silně povzbuzeno stažením Portugalců z Mosambiku a z Angoly po portugalské tzv. karafiátové revoluci.⁵² Jihoafrické jednotky se stáhly z Angoly na začátku roku 1976, když nedokázaly zabránit angolskému lidovému hnutí (MPLA⁵³) v získání moci.⁵⁴

⁴⁸ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*, s. 249.

⁴⁹ MANDELA, Nelson, *Long walk*, s. 269.

⁵⁰ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*, s. 234.

⁵¹ Tamtéž, s. 275.

⁵² Karafiátová revoluce byl vojenský převrat levicově orientovaných vojenských důstojníků, který svrhl 25. 4. 1974 portugalský autoritářský režim A. Salazara a zahájil období sociálních, ekonomických a politických změn v Portugalsku, což mj. vedlo i k pádu portugalských koloniálních držav v Africe (Angola, Mosambik).

⁵³ MPLA, Lidové hnutí za osvobození Angoly, *Movimento Popular de Libertação de Angola*, je angolská levicová, sociálně demokratická politická strana.

⁵⁴ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*, s. 249.

Funkci ministerského předsedy⁵⁵ Jižní Afriky převzal koncem 70. let Pieter Willem Botha, který byl nucen pod tlakem všech okolností zahájit alespoň dílčí reformy; nutno ale poznamenat, že apartheid jako princip nebyl z politického život Jižní Afriky ani v nejmenším odstraněn. Černoši ale mohli například vlastnit soukromý majetek anebo na pracovištích zakládat odbory, byla zrušena povinnost nosit pasy, bylo (především materiálně) zlepšeno školství. Byl zrušen zákon o zákazu smíšených manželství. Černochům ale nebyla přiznána žádná politická práva, jakkoli po změně ústavy (zavedení tříkomorového parlamentu pro tři skupiny občanů – bílé, barevné a Indy – se zastoupením černých Afričanů se nepočítalo, protože vláda vycházela ze zásady, že mají samostatné země, v nichž mohou uplatňovat svá politická práva) si každá tato skupina mohla řešet svoje veřejné záležitosti samostatně; háček byl ale v tom, že výkonnou moc vykonávala prezidentská rada.⁵⁶

Mezi vládními silami a černošskými sabotéry vypukaly intenzivní ozbrojené šarvátky. Početní nárůst násilných teroristických akcí v první polovině osmdesátých let byl příčinou vyhlášení výjimečného stavu v celé zemi, který trval od července 1985 až do změn na začátku 90. let.⁵⁷

Vedle zesílených bombových útoků a útoků nastoupila i nechuť obyvatelstva podílet se na správě věcí veřejných. Volby do tří nově vytvořených parlamentních komor v roce 1984 bojkotovaly dvě třetiny oprávněných indických a barevných voličů. Počátkem roku 1985 prezident Botha, otrěsený pokračujícími nepokoji, nabídl Mandelovi propuštění z vězení pod podmínkou, že se silou a vážou své osobnosti postaví proti násilí, což Mandela odmítl. Teroristické akce pokračovaly. Botha paralelně realizoval dvojkolejnou iniciativu. Na jedné straně se pokoušel o dialog (umožnil skupině státníků zemí Commonwealthu, aby se v roce 1986 setkala s Mandelou⁵⁸), souběžně schvaloval militaristické útoky na povstalecké základny v sousedních zemích.

⁵⁵ Ústavní zákon z r. 1982 zavedl prezidentský systém, tzn. funkce prezidenta a premiéra splynuly a Botha se roku 1984 stal i prezidentem. Tento systém platí v JAR dodnes.

⁵⁶ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*, s. 264.

⁵⁷ Tamtéž, s. 278.

⁵⁸ MANDELA, Nelson, *Long walk*, s. 494-495.

Status problematické země začal jihoafrickou ekonomiku a obchod vážně poškozovat. V polovině 80. let se z JAR téměř stovka velkých amerických společností stáhla, velké mezinárodní banky (Chase Manhattan, Barclays, Citibank) odmítaly Jihoafrickou republiku prostřednictvím nových půjček podporovat.⁵⁹ V roce 1986 americký Kongres schválil komplexní zákon proti apartheidu, který účinně stvrdil sankce (z nichž finanční byly nejvýznamnější) uvalené na režim apartheidu, což v podstatě platilo pro celý průmyslově vyspělý Západ. Byly zakázány všechny nové investice a bankovní úvěry spolu s vybranými jihoafrickými dovozy, byly zablokovány letecké spojení mezi Jihoafrickou republikou a Spojenými státy.⁶⁰

3.1 *De Klerk, Mandela – doba reform*

Výše popsaná situace vytvořila prostor pro nahrazení prezidenta P. W. Bothy umírněnějším F. W. de Klerkem v roce 1989, čímž byla připravena půda pro proces vyjednávání vedoucí k ukončení apartheidu a zavedení demokracie. Ačkoli pozorovatelé očekávali, že de Klerk bude pokračovat v Bothově politice apartheidu, de Klerk se rozhodl tuto politiku ukončit. Jak sám později připomenul, „*Už nikdy by nastaly tak příznivé okolnosti. Po pádu Berlínské zdi byl globální komunismus v bezhlavém zmatku. Jihoafrická komunistická strana – která v 80. letech ovládala prakticky všechna místa v Národním výkonném výboru ANC – byla v šokovaném ústupu a ANC uznal, že nemůže očekávat v budoucnu žádný revoluční výsledek. Všechny jihoafrické politické subjekty uznaly, že pokračující eskalace konfliktu jednoduše zničí ekonomiku a jakoukoli naději na vybudování jednotné budoucnosti, a ve volbách v září 1989 dali bílí voliči Národní straně jasný mandát ke komplexní reformě a k jednání.*“⁶¹

Dne 17. března 1992 oznámil prezident Frederick Willem de Klerk výsledky referenda, kterého se mohli zúčastnit pouze běloši. Cílem referenda bylo změřit podporu bílých pro proces vyjednávání o odstranění apartheidu, který probíhal již od roku 1989. Otázka, o které měli voliči rozhodnout, zněla: „*Podporujete pokračování reformního procesu, který prezident státu zahájil 2. února 1990 a jehož cílem je vyjednáváním nové*

⁵⁹ KELLER, Edmond J. *Political Institutions*, s. 96-115.

⁶⁰ Tamtéž, s. 110.

⁶¹ DE KLERK, F. W. *A future perspective*, s. 3.

ústavy? “⁶² V den voleb se zúčastnilo 86 % registrovaných voličů a 68,7 % (1 924 186 voličů) hlasovalo „Ano“.⁶³ Všechny diskriminační zákony byly postupně rušeny, což se podařilo parlamentu provést v poměrně krátké době. Byl zrušen zákon o zákazu sexuálních styků mezi příslušníky odlišných ras, zákon, upravující rozdělení obyvatelstva podle rasové příslušnosti, rasová příslušnost přestala být uváděna v identifikačním průkazu i v rodném listě.⁶⁴

Proces vyjednávání byl již v předchozím období zahájen neformálním a rozsáhlým průzkumným jednáním s ANC a s Nelsonem Mandelou.⁶⁵ Cílem bylo vyjednat sestavení takové ústavy, která bude chránit práva všech Jihoafričanů.

Zatímco apartheid zákonem zakotvil nadřazenost bílé rasy a rasovou hierarchii, bylo jasné, že tvůrci nové společenské smlouvy v Jižní Africe budou muset začít pohlížet na ochranu skupinových práv jako na základní kámen nové ústavy. Vedení na všech stranách by muselo přistoupit na kompromis, aby se proces demokratizace posunul dál. Pro pravicové Afričany to neznamenovalo nic jiného než právo na národní sebeurčení. Prozatímní ústava schválená koncem roku 1993 se přímému řešení otázky skupinových práv vyhnula.⁶⁶

Jednání o prozatímní ústavě byla ukázkou uzavírání kompromisních dohod. Postupem času byly všechny strany nuceny ke kompromisu. Vyjednávání se nakonec zúčastnilo více než dvacet organizací.⁶⁷ Nakonec byl schválen konsenzus o možném charakteru post-apartheidové demokracie a také o základních demokratických institucích. Vše směřovalo k prvním demokratickým volbám, které by zahájily přechodnou vládu a položily základy pro zvolení zákonodárského a ústavodárského shromáždění, jež by vypracovalo a schválilo trvalou ústavu. Nakonec v listopadu 1993 celostraničká jednání vyústila v konečnou dohodu o nové ústavě a svobodných volbách, které se konaly v roce 1994. Dne 21. prosince 1993 byla posledním parlamentem apartheidu přijata a řádně

⁶² MANDELA, Nelson, *Long walk*, s. 561.

⁶³ MANDELA, Nelson, *Long walk*, s. 570; SAHISTORY, 2022.

⁶⁴ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*, s. 25-263.

⁶⁵ Mandela byl ve vězení do 11. února 1990, kdy byl díky průběžné kampani ANC volající po jeho propuštění a díky mezinárodnímu tlaku na pokyn prezidenta de Klerka propuštěn.

⁶⁶ KELLER, Edmond J. *Political Institutions*, s. 96-115.

⁶⁷ ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafrická republika*, s. 75.

schválena a stala se ústavou Jihoafrické republiky, zákonem č. 200 z roku 1993. Tato prozatímní ústava vstoupila v platnost v den voleb – 27. dubna 1994, aby se podle ní řídily první demokratické nerasové volby v zemi.⁶⁸ Stanovila také rámec pro vypracování a přijetí konečné ústavy na řádně zvoleném zasedání parlamentu – ústavodárného shromáždění. Prozatímní ústava určovala, že Jižní Afrika se stává jednotným suverénním a demokratickým státem. Zakotvila v sobě veškerá lidská práva pro všechny obyvatele bez rozdílu rasy, náboženství a pohlaví, včetně volebního práva pro občany starší osmnácti let.⁶⁹ „Přijetí této ústavy pokládá bezpečný základ pro lid Jihoafrické republiky, aby překonal rozdělení a spory minulosti, které vedly k hrubému porušování lidských práv, porušování humanitárních zásad v násilných konfliktech a dědictví nenávisti, strachu, vina a pomsta. Ty lze nyní řešit na základě toho, že je potřeba porozumění, ale ne pomsta, potřeba nápravy, ale ne odvety.“⁷⁰

3.2 Tranzice

Tranzice Jižní Afriky od apartheidu k demokracii je jednou z nejdůležitějších politických událostí minulého století. Bylo nutno vypořádat se s minulostí – a myslet na to, že způsob, jak se to udělá, ovlivní charakter nového režimu. Je zřejmé, že jakákoli diskuse o pravdě, spravedlnosti a usmíření (nejen ta jihoafrická) musí být vřazena do širšího komparativního kontextu a musí se zabývat způsobem, jakým nově nastoupené demokratické vlády řeší společenské požadavky na oficiální uznání skutečnosti, že předchozí režim porušoval lidská práva, a na potrestání těch, kdo se provinili tím, že nařídili a spáchali tato porušení.

Doba před prvními všeobecnými svobodnými volbami (kterých se následně účastnilo více než 90 % oprávněných voličů) v historii země v dubnu 1994 byla obdobím slibů o rekonstrukci a přerozdělování. Na začátku března 1994 byl zveřejněn Program obnovy a rozvoje (*Reconstruction and Development Programme*, RDP⁷¹) a stal se oficiálním souborem politik pro kampaň ANC.⁷² Po vítězství ANC ve volbách Nelson Mandela

⁶⁸ PLOCH, Lauren, *South Africa*, s. 8.

⁶⁹ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*, s. 283; KELLER, Edmond J. *Political Institutions*, s. 96-115.

⁷⁰ RSA. *Constitution of the Republic of South Africa Act 200 of 1993*, čl. 251 Short title and commencement. National Unity and Reconciliation.

⁷¹ NMF. *Basic guide*.

⁷² KŘÍČKOVÁ, Aneta. *Reconstruction and Development Programme*, s. 61.

prohlásil RDP za základní dokument nastupující vlády národní jednoty. Dokument sliboval, že nebude „plný prázdných slibů určených k získání hlasů ve volbách“.⁷³ Text mj. uváděl, že: „ve všech oblastech naší společnosti existuje velká nerovnost – ve školství, zdravotnictví, sociálním zabezpečení, dopravě, bydlení a zaměstnanosti. Někteří lidé mají vše, co potřebují, zatímco mnozí nemají vůbec nic. Jsme jednou z nejvíce nerovných zemí na světě. Naše ekonomika má prospěch z menšiny a většinu z ní ovládají velké bílé společnosti. [...] Někteří lidé tvrdí, že nejprve musíme posílit naši ekonomiku a teprve potom můžeme poskytnout peníze na rozvoj našich chudých a znevýhodněných komunit. RDP tomu říká NE. Samozřejmě potřebujeme, aby naše ekonomika rostla. Musíme vyrábět více. Ale musíme také začít hned s odstraňováním chudoby. Naši lidé už nemohou čekat. Budování ekonomiky a rozvoj země musí probíhat současně. RDP vysvětluje, jak to udělat.“⁷⁴

Hlavním cílem RDP bylo řešit obrovské socioekonomické problémy, které apartheid přinesl. RDP se konkrétně zaměřil na zmírnění chudoby a řešení masivních nedostatků sociálních služeb v celé zemi, což vyžadovalo značné posílení makroekonomiky. Zmírnění chudoby a současně posílení ekonomiky byly dva propojené a vzájemně se podporující cíle.⁷⁵ RDP kombinoval opatření na podporu ekonomiky, jako jsou omezené fiskální výdaje, snížení vybraných daní, snížení vládního dluhu a liberalizace obchodu se sociálně zaměřenými opatřeními sociálních služeb a infrastrukturními projekty. Tímto způsobem přijala vláda jak socialistické, tak neoliberální prvky, jakkoliv její směřování nebylo ani socialistické, ani liberální.⁷⁶

Dalším důležitým krokem v tranzici bylo vypořádání se s minulostí, což měla za úkol Komise pro pravdu a usmíření (*Truth and Reconciliation Commission*, TRC). Ta byla vytvořena návrhem zákona o podpoře národní jednoty a usmíření z roku 1995.⁷⁷ Byla pověřena vyšetřovat utrpení obyčejných lidí v době apartheidu a vyslechnout svědectví bývalých státních agentů usilujících o amnestii za zločiny, které spáchali. Komise,

⁷³ NMF. *Basic guide*.

⁷⁴ NMF. *Basic guide*.

⁷⁵ KŘÍČKOVÁ, Aneta. *Reconstruction and Development Programme*, s. 62-64.

⁷⁶ NMF. *Basic guide*.

⁷⁷ RSA, Department of Justice and Constitutional Development. *Promotion of National Unity and Reconciliation Act, No 34 of 1995*.

pověřená Nelsonem Mandelou a vedená Desmondem Tutu,⁷⁸ pozvala svědky, kteří byli identifikováni jako oběti hrubého porušování lidských práv, aby podali prohlášení o svých zkušenostech. Komise vedla slyšení dva a půl roku a vyslechla svědectví více než 29 000 lidí.⁷⁹

Veřejné uznání nespravedlností tvoří obecně základ pro dosažení spravedlnosti. Proto veřejné uznání vzpomínek na minulost při rekonstrukci přítomnosti a budování budoucnosti je pro celý proces naprosto zásadní. Vytvořením Komise TRC se Jižní Afrika „rozhodla říci ne amnézii a ano vzpomínce; říci ne totálnímu stíhání a ano odpuštění.“⁸⁰

Komise, která byla zřízena jako nástroj kompromisu, byla pověřena choulostivým úkolem vyšetřit zločiny apartheidu a zároveň uvést násilně polarizovaný národ k mírovému přechodu. Komise po ukončení své práce varovala první černošskou vládu JAR před vydáním plošné amnestie pro pachatele zločinů apartheidu a vyzvala podniky a velké firmy, aby se spojily s vládou při poskytování reparací milionům černochů, které se staly oběťmi bývalé vlády bílé menšiny. Výsledky byly publikovány v sedmisvazkové Závěrečné zprávě.⁸¹ Svazek 7, který arcibiskup Desmond Tutu, předseda komise, nazval „památkem obětí“, uvádí jména 19 000 mužů, žen a dětí, kteří před komisí svědčili o brutalitě, kterou snášeli za apartheidu. Vláda Jihoafrické republiky se rozhodla prosadit odpuštění před stíháním a odškodnění před odvetou. Obětem nabídla příslib milionů dolarů jako reparace a amnestii pachatelům výměnou za úplné přiznání.⁸²

První svobodné všelidové všeobecné volby byly v Jihoafrické republice uspořádány v dubnu 1994. Národní strana, do té doby vládnoucí (bílá) politická síla, získala téměř čtvrtinu hlasů, nejrasističtější Konzervativní strana se voleb na protest nezúčastnila. Africký národní kongres (ANC) dosáhl téměř dvou třetin hlasů, cca 10 % dohromady získalo několik menších opozičních stran. Vznikla „vláda národního usmíření“ (také

⁷⁸ Desmond Tutu (1931–2021) byl jihoafrický anglikánský biskup a teolog, známý bojovník proti apartheidu a lidskoprávní aktivista. Byl biskupem Johannesburgu v letech 1985 až 1986 a poté arcibiskupem Kapského Města v letech 1986 až 1996, v obou případech byl prvním černým Afričanem, který tuto pozici zastával. V roce 1984 získal Nobelovu cenu míru. GISH, Steven D. *Desmond Tutu*, s. 161–177.

⁷⁹ CLARK, Nancy; WORGGER, William. *South Africa*, s. xxv.

⁸⁰ NORVAL, Aletta J. *Memory, identity*, s. 253.

⁸¹ RSA, *The TRC Report*.

⁸² NORVAL, Aletta J. *Memory, identity*, s. 255.

„vláda národní jednoty“⁸³), v níž byli některými ministry i členové Národní strany.⁸⁴ Shromáždění zvolilo za prezidenta Nelsona Mandelu a jedním ze dvou Mandelových viceprezidentů se stal i dosavadní předseda strany Národní strany Frederik Willem de Klerk. Dalším klíčovým krokem bylo přijetí ústavy Jihoafrické republiky, která byla dokončena roku 1996 a 4. února 1997 nabyla účinnosti.⁸⁵

Druhé všeobecné volby se konaly v červnu 1999 a ANC si ponechalo kontrolu nad Národním shromážděním. Místopředseda Thabo Mbeki, který pracoval na klíčových postech ANC v zámoří během boje proti apartheidu, byl shromážděním vybrán jako Mandelův nástupce na postu prezidenta JAR. Mbeki si tuto pozici udržel i po parlamentních volbách v dubnu 2004, ve kterých ANC získal téměř 70 % hlasů.⁸⁶

Jihoafrické politice nadále dominuje ANC, která se těší podpoře mezi mnoha černošskými Jihoafričany kvůli své roli v čele dlouhého boje proti vládě bílých menšin. Až do prosince 2007, kdy ve prospěch svého rivala ztratil předsednictví strany, zastával funkci předsedy strany prezident země Thabo Mbeki (prezidentem JAR 1999-2008).

Z ekonomického hlediska se ukázalo, že byla tranzice úspěšná, ekonomie Jižní Afriky měla stabilní rovnováhu a přechod k demokratickému federalistickému systému dával naději k pozvolnému zlepšování ekonomického blahobytu jak bílé menšiny, tak černé většiny.

⁸³ KŘIČKOVÁ, Aneta. *Reconstruction and Development Programme*, s. 57.

⁸⁴ HULEC, Otakar. *Obavy o udržení*, s. 24.

⁸⁵ DE KLERK, F. W. *A future perspective*, s. 4.

⁸⁶ HORÁKOVÁ, Hana. *Národ, kultura a etnicita*, s. 144.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 JAR po pádu apartheidu

Po pádu apartheidu v roce 1994 byly všechny diskriminační zákony, které rasově znevýhodňovaly černošskou populaci, zrušeny. Zrodila naděje na novou inkluzivní jihoafrickou identitu, která by překonala rasistickou politiku apartheidu. Byl vyvinut ideál „národa sjednoceného v rozmanitosti“ nebo „duhového národa.“ Ostatně sám Mandela prosazoval vizi rasové rovnosti a rasového usmíření, byla to jeho představa o „duhovém národě.“ (Termín „duhový národ“, „rainbow nation“, poprvé použil arcibiskup Desmond Tutu před volbami v roce 1994⁸⁷). Ideálem bylo přesvědčení, že nová éra přinese rovnost a že všechny etnické skupiny budou žít poklidně vedle sebe.

4.1 Rasové problémy

Po roce 1990, resp. 1994, se tíha rasového vyloučení černého obyvatelstva postupně uvolňovala, v neposlední řadě proto, že ekonomiku stále více omezoval nedostatek kvalifikovaných pracovních sil. Postupné zapojování černých Jihoafričanů na trhu práce umožnilo ekonomické zlepšení. Přesto je vyloučení citelné dodnes: i třicet let od pádu apartheidu mají historicky znevýhodnění Jihoafričané méně majetku, mají méně dovedností a je u nich stále vyšší pravděpodobnost, že budou nezaměstnaní. Překonání historického dědictví vyloučení bylo základem vládní politiky od dosažení demokracie v roce 1994. Vláda zavedla programy ke snížení nerovnosti v příjmech i majetku, avšak se smíšenými výsledky – v některých případech tyto politiky naopak podtrhly zakořeněnou nerovnost.⁸⁸

Bývalý prezident Thabo Mbeki hovořil o soudobých problémech jižní Afriky ve své ostré kritice vládnoucího Afrického národního kongresu. Mbeki poukazoval na fakt, že

⁸⁷ GISH, Steven D. *Desmond Tutu*, s. 5 a nn.

⁸⁸ WORLD BANK GROUP. *Republic of South Africa, systematic country diagnostic*, s. 7.

ANC nedokáže zcela prosadit svou základní hodnotu – neracismus⁸⁹ (*non-racialism*). Rasové napětí brání sociální soudržnosti a doprovodnému růstu a pokroku v zemi.⁹⁰

Teorie nerasovosti je jedním z ideologických pilířů ANC. Má své kořeny v politice křesťanského humanismu (importovaného tehdy především z Velké Británie), který inspiroval vznik strany v roce 1912. Tento humanismus považoval křesťanství za přesahující rasu tím, že nabídl „*konečný cíl mezirasové harmonie založené na bratrství lidí*“.⁹¹

ANC byl od svého založení ideologicky svázán viktoriánským liberalismem 19. století, který na prvním místě obhajoval loajalitu britské koruně. To vedlo k tomu, že černoši místo politických požadavků apelovali na bělošskou benevolenci pro spravedlnost a svobodu. Během první poloviny 20. století si lídři ANC mysleli, že dokáží porazit rasismus tím, že se budou odvolávat na britský smysl pro spravedlnost a fair play. Navíc je faktem, že po většinu své historie byl ANC v praxi organizován na multirasovém (sice rovnocenném, ale odděleném) než nerasovém základě.⁹² Podobných představ o fair play a cti se ANC zbavil po roce 1994, spolu s radikální změnou státního režimu, ale základ, princip myšlenky neracismu, zůstal. Mbeki ale později přiznal, že neracismus jako takový nedokázal Jihoafričany sjednotit.⁹³

V jihoafrickém kontextu je rasa součástí sociální struktury stejně důležitá jako etnicita. Ta je hluboce zakořeněna v historii, v geografii i v dnešní společnosti. Složitá struktura etnických (i jiných) nerovností se začala vytvářet před staletími, kdy se začaly rozvíjet kmenové společnosti.⁹⁴ Nerovnosti se prohloubily v důsledku kolonizace, obchodu s otroky, objevů zlata a diamantů (viz kap. 2.2), industrializace, vládní politiky rasové a etnické diskriminace (apartheid) a po pádu apartheidu v poslední době také v důsledku globalizace.

⁸⁹ Non-racialism, česky neracismus (tento termín není v českém prostředí běžný) je jihoafrická ideologie, která odmítá rasismus a prosazuje liberálně demokratické ideály. Neracismus se stal oficiální státní politikou Jihoafrické republiky po dubnu 1994 a je zakotven v první kapitole ústavy Jižní Afriky. Viz blíž MARKS, Shula. *The tradition of non-racism in South Africa*.

⁹⁰ MANDISI, Majavu. *Racism in South Africa*.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² ANCIANO, Fiona. *Non-racialism and the African National Congress*, s. 37.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*, s. 50-55.

Během první dekády po pádu apartheidu, v letech ještě plných euforie z poražení apartheidu, začala jihoafrická společnost směřovat k větší soudržnosti. Brzy se ale tento trend začal zpomalovat a dynamika ustoupila prosazování sociálních rozdílů, jak se diferenciací a nerovnosti v zemi vyostřovaly. Tyto nerovnosti se projevovaly v rasových, třídních, majetkových, regionálních a mnoha dalších formách.⁹⁵ Zřejmě nejméně očekávaný byl vznik rozdílů v otázkách rasy, který se pozvolna generoval mezi původními černošskými obyvateli země. Konkurence mezi jednotlivými rasovými skupinami a konkurence uvnitř těchto skupin (v rámci téhož etnika⁹⁶), s třídními a etnickými překryvy, se za poslední desetiletí vyostřila a projevila se násilím, spory o půdu, konflikty na pracovišti, sociálními třenicemi a ztrátou ekonomické produktivity.⁹⁷ Příčinou této skutečnosti je fakt, že rasa se historicky formovala jako hlavní forma sociální identifikace v zemi. Tato identifikace je přímým výsledkem dlouhé historie sociálního inženýrství v zemi, které vyvrcholilo v roce 1950 schválením zákona o registraci populace. Ten vyžadoval, aby každý Jihoafričan měl u sebe doklad totožnosti, který jej klasifikoval podle rasy (viz kap. 2.3). Jednotlivým rasovým skupinám byly vyčleněny samostatné „skupinové oblasti“, kde se měl odehrát celý jejich společenský a kulturní život. Jádrem těchto procesů byl systém rasové klasifikace. „Rasa“ a „etnická příslušnost“ byly podle tohoto systému totožné.

Národní identita (ve smyslu sounáležitosti se státem) není v Jižní Africe ústředním ukazatelem. Pro významnou část dospělé populace byly zjištěny jiné identifikační markery, které jsou pro ně mnohem důležitější než národnost. Když byli požádáni, aby seřadili své různé identifikační znaky, pouze menšina (34 %) široké veřejnosti označila národnost za jeden ze tří hlavních znaků. Pouze malá část (9 %) dospělé populace uvedla,

⁹⁵ Dvacet let po pádu apartheidu bylo rozložení jihoafrické populace následovné: Afričané/černoši 80,2 %, barevní 8,8 %, bílí 8,4 %, Asiaté/Indové 2,5 %. HINO, Hiroyuki, et al. *Identity, inequality and social contestation*, s. 4. Jihoafrické statistiky rozlišují 4 základní etnické skupiny, které jsou v populaci zastoupeny následovně: 1) původní černošské africké obyvatelstvo, tzv. Black African (především Zulu, Xhoza, Sotho, Ndebele, Swati) - 47,66 mil. (80,8 %); 2) míšenci, tzv. barevní (coloured) - 5,06 mil. (8,8 %); 3) běloši - 4,56 mil. (8,0 %); 4) indicko-asijského původu - 1,50 mil. (2,4 %). Viz *MZV ČR 2020*, s. 3.

⁹⁶ Frederickson vysvětluje, že etnicita, příslušnost k etniku, vychází z teze o společných předcích, jež disponovali společnými anebo výrazně podobnými znaky; řeč, víra, zvyky a obyčeje a také fyzické charakteristiky. Jakmile je kterýkoliv ze společných znaků odlišný, je jedinec diskriminován a může se dokonce stát cílem násilí. Frederickson popisuje, že se jedná o znevýhodnění jedné etnické skupiny uplatněním moci jiné etnické skupiny. FREDRICKSON, George M. *Rasismus*, s. 109.

⁹⁷ HINO, Hiroyuki, et al. *Identity, inequality and social contestation*, s. 2.

že jejich národní identita je důležitější než etnická identita, příslušnost k etniku, která je pro téměř 60 % černých Jihoafričanů klíčová.⁹⁸ Většina obyčejných dospělých Jihoafričanů měla pocit, že jsou či byli v minulosti diskriminováni. Nejvýraznější formou diskriminace, kterou uvádí obecná populace, je rasismus a rasová nesnášenlivost. Podle datového souboru, získaného širokým výzkumem a dotazováním v roce 2019, 43 % dotazujících se cítili jako oběti rasové diskriminace a uvedli, že na pracovišti zažili rasovou nesnášenlivost. Podobný výzkum realizovaný v roce 2018 vykázal 30 % dospělé populace, která si cítila být rasově diskriminována, a 15 % uvedlo, že byli diskriminováni často nebo vždy.⁹⁹

Podle průzkumu v rámci sociologického měření *Barometr usmíření (South African Reconciliation Barometer Surveys, SARBS)*¹⁰⁰ z roku 2017 jsou jazyk a rasa, zdaleka nejvýraznějšími identitami Jihoafričanů: asi polovina Jihoafričanů považuje jazyk a rasu za klíčové kritérium k určení své identity. Jihoafričané jsou zároveň zařazeni do „etnických“ kategorií. Dodnes většina Jihoafričanů afrického původu chová pocit sounáležitosti se svou linií. Etnika afrického původu zůstávají základem jihoafrické společnosti, přičemž stále existuje různá míra instinktivní nedůvěry vůči ostatním. V Jižní Africe je 11 úředních jazyků a často se používají jako identifikace etnické příslušnosti. Etnická příslušnost černochů / Afričanů hraje v současném národnostním rozložení v JAR klíčovou roli.

Dlouhá historie segregace a nadvlády v Jižní Africe způsobila vážné nerovnosti, zejména podle rasové klasifikace. V Jižní Africe po apartheidu byla explicitní rasová segregace postupně odstraněna z různých aspektů veřejného života, ale více než dvě první dekády demokracie bylo nutno ještě vymazávat staletí zákonodárné nerovnosti. Průzkumy sociologického měření *Barometru usmíření* za roky 2003 až 2013 však dokládají, že mezirasové sociální interakce v Jižní Africe jsou minimální. Toto bylo zřejmě nejvíc zarážející zjištění, pokud jde o přetrvávání historického dědictví apartheidu. Ještě v roce 2013 jen třetina Jihoafričanů měla časté společenské kontakty s někým z jiné

⁹⁸ RSA, Department of Justice and Constitutional Development. *Baseline study*, s. 3.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ POTGIETER, Elnari. *South African Reconciliation Barometer Survey: 2017 report*.

rasové skupiny a pouze čtvrtina Jihoafričanů se často nebo pořád stýkala s někým z jiné rasové skupiny.¹⁰¹

Tentýž výzkum za rok 2021 ukázal, že stále existuje nízký stupeň mezirasové interakce, jakkoliv byl omezen na jednotlivé lokality. Například k mezirasové interakci dochází minimálně v domovech respondentů – 45 % respondentů v tomto prostoru nikdy nekomunikuje s lidmi z jiných rasových skupin. Podobně je tomu i ve veřejné dopravě – pouze jeden z pěti respondentů (19 %) uvedl, že v dopravních prostředcích často nebo vždy komunikuje s jinými rasovými skupinami. Nejpravděpodobnějším výskytem mezirasové interakce jsou komerční prostory, resp. obchodní centra, tržnice, a podobná místa (62 %).¹⁰²

V únoru 2019 přijala jihoafrická vláda komplexní dokument s názvem „*Národní akční plán (NAP-19) boje proti rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii a související nesnášenlivosti.*“¹⁰³ Tento podrobný (téměř 70 stránek, 212 článků) pětiletý plán stanovuje postupy a mechanismy, které je třeba dodržovat v rámci boje proti diskriminaci a předsudkům. NAP-19 nenahrazuje legislativu (v Jižní Africe existuje několik zákonů, které bojují proti diskriminaci) a není určen k tomu, aby nahradil tyto stávající zákony a zásady, ale spíše je doplnil. Zaměřuje se na širší vládní a sociální akční program. Na vyhodnocení dopadu plánu je zatím brzy, nicméně tento vládní plán lze hodnotit pozitivně jako další dobrý krok.

Velkým problémem současné Jižní Afriky je také xenofobie, která s rasismem nepřímo souvisí. Xenofobie v Jižní Africe ohrožuje životy mnoha lidí. Většina xenofobních útoků v Jižní Africe je páchána černochoy na černoších anebo asijských imigrantech. V této souvislosti je nutno v kontextu xenofobního násilí poznamenat, že běloši nebyli a nejsou vnímáni jako hrozba, resp. jako cíl násilí. Jižní Afrika je nejprůmyslovější zemí Afriky a každý rok přitahuje tisíce cizích státních příslušníků, kteří ve svých domovských zemích hledají útočiště před chudobou, ekonomickými krizemi, válkou a vládní perzekucí. Afričané, kteří migrují do Jižní Afriky, jsou motivováni

¹⁰¹ WALE, Kim. *Confronting Exclusion*, s. 33.

¹⁰² MOOSA, Michhail. *SA Reconciliation Barometer Survey 2021*, s. 25.

¹⁰³ RSA. *National Action Plan to Combat Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance*. 2019 (NAP-19).

situacemi, které jsou mimo jejich osobní kontrolu, jako jsou ekonomické potíže a politická nestabilita. Jižní Afrika je hostitelem 4 milionů mezinárodních migrantů. Většina cizinců, kteří utrpěli xenofobní útoky, pochází ze zemí jako Zimbabwe, Malawi, Demokratická republika Kongo, Somálsko a Etiopie. Obětí xenofobních útoků nejsou cizinci ve smyslu jiné národnosti, ale všichni, kteří nepatří k jihoafrickým dominantním etnickým skupinám. Ostatně i členy menšinových etnických skupin v Jižní Africe považují Jihoafričané z jiných etnických skupin za cizince.¹⁰⁴

Důvody útoků se liší, někteří analytici vidí jako příčinu soutěž o vzácné nerostné zdroje, jiní vědci to připisují násilné minulosti země, nedostatečné práci policie a mnohdy zapojení a spoluúčasti místních orgánů na konfliktech. Někteří Jihoafričané tvrdí, že je to proto, že cizinci berou pracovní příležitosti domácím tím, že přijímají nižší mzdy. Jihoafričané navíc tvrdí, že cizinci jsou zločinci a neměli by mít přístup k základním službám. Cizincům je vyčítáno i zakládání podniků a firem, které místním podnikatelům berou zákazníky, a šíření nemocí. Dalším místním obyvatelům Jihoafrické republiky se navíc příliš nelíbí přítomnost uprchlíků, žadatelů o azyl, migrantů bez dokumentů a dalších cizinců v jejich komunitách. Například v roce 2017 po poslední silné vlně xenofobního násilí přišlo o život 62 lidí, 670 lidí bylo zraněných, desítky znásilněných, přes 150 000 lidí vysídlených a zničený majetek v hodnotě milionů randů.¹⁰⁵

Několik afrických států po xenofobních útocích vyjádřilo nespokojenost s násilím páchaným na jejich občanech. Například během útoků na somálské občany v roce 2013 vyzval somálský premiér Farah Shirdon jihoafrickou vládu, aby urychleně zachovala mír a ochránila somálské občany tím, že zasáhne a potlačí zbytečné a nešťastné násilí proti somálské podnikatelské komunitě.¹⁰⁶ Jihoafrická vláda podnikla několik kroků k ukončení xenofobních útoků, přijala v roce 2019 v rámci NAP také soubor dílčích strategií pro boj s xenofobií – politické, humanitární, právní a ústavní strategie; program posilování občanství a vzdělávací strategie; partnerství mezi státem a občanskou společností a také mezivládní strategie.¹⁰⁷ Kritici ale upozorňují, že i v minulosti (po

¹⁰⁴ TIRIVANGASI, Happy Mathew; NYAHUNDA, Louis. *Revisiting the Strategies*, s. 203-228.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ eNews Channel Africa. *Somalia speaks on SA xenophobia*.

¹⁰⁷ MAVHINGA, Deva. *South Africa Launches Plan to Combat Xenophobia*.

vlánách xenofobního násilí a roce 2008 a 2015) vláda zavedla podobné strategie k zastavení šíření xenofobních útoků, na jejichž základě byli stíháni a uvězněni pachatele, ale které neřešily nebo nezabraňovaly budoucím útokům. Analytici také poznamenali, že problém pramení ze skutečnosti, že poté, co akutní problém v roce 2015 ustal, vláda přestala cokoli dělat. V NAP se zavádí téměř stejné strategie, které byly zavedeny v boji proti xenofobním útokům z roku 2015. Zvyšuje se tak pravděpodobnost dalšího opakování xenofobních útoků v budoucnu.¹⁰⁸

Jižní Afrika zůstává rozděleným národem a má daleko k „*národu sjednocenému v rozmanitosti*“¹⁰⁹, který byl ideálem zakotveným v její ústavě z roku 1996. Rasismus a rasová nesnášenlivost zůstává v Jižní Africe hlavním problémem, který postihuje miliony lidí.

4.2 *Ekonomika*

Konec apartheidu a přechod k demokratickému politickému systému nepřinesl většině obyvatel žádné revoluční ekonomické změny. To vedlo ve svém důsledku k zachování základní ekonomické struktury v principiálně nezměněné podobě.¹¹⁰ Před rokem 1994 ovládala jihoafrickou ekonomiku bílá menšina, a i když se režim apartheidu rozpadl, většinoví černoši zůstali zbaveni základních ekonomických svobod. Rok 1994 sice politicky zahájil novou, nerasovou éru rovných práv před zákonem, avšak praxe nebyla tak rychlá. Přístup k bohatství – včetně půdy, lidského kapitálu a dalších aktiv – napříč rasami a etniky byl výrazně pomalejší.

Vzhledem k hloubce rasových a příjmových rozdílů, které v zemi převládaly, by nebylo nerozumné předpovídat, že země zahájí v rámci určitého makroekonomického populismu po demokratizaci epochu přerozdělování (která by ovšem způsobila zmatek v ekonomice a zřejmě zemi ekonomicky poničila). Místo toho se demokraticky zvoleným vládám pod vedením Afrického národního kongresu podařilo vytvořit stabilní politický režim. Nedošlo k žádnému znárodňování ani rozsáhlému přerozdělování majetku. Navíc

¹⁰⁸ TIRIVANGASI, Happy Mathew; NYAHUNDA, Louis. *Revisiting the Strategies*, s. 203-228.

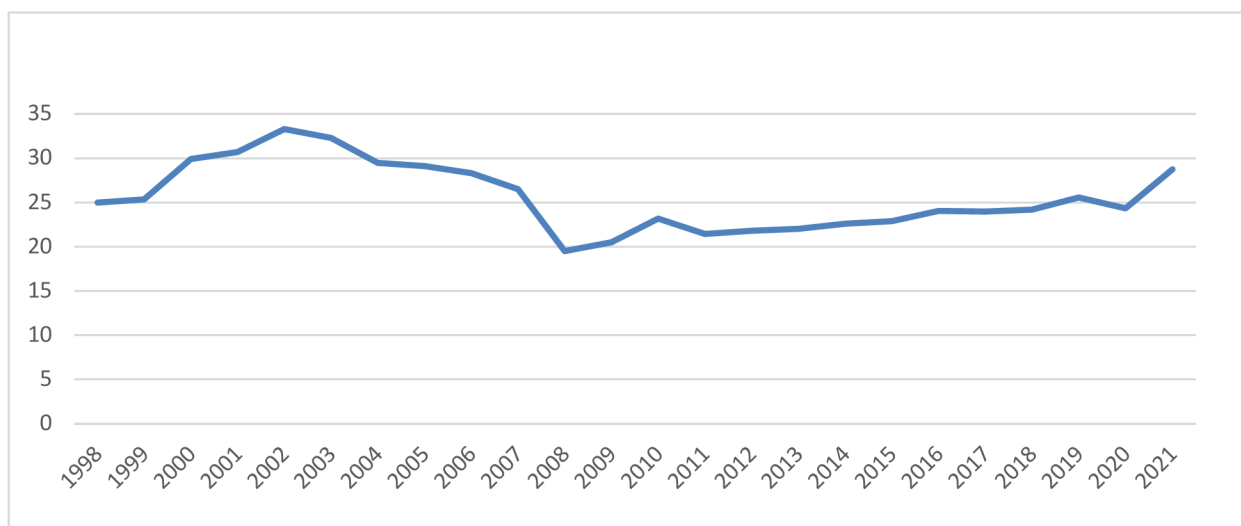
¹⁰⁹ Preambule Ústavy Jihoafrické republiky hovoří o víře, „že Jižní Afrika patří všem, kteří v ní žijí, sjednoceni v rozmanitosti.“. RSA. *Constitution of the Republic of South Africa, 1996*.

¹¹⁰ SKALNÍK, Petr. *Jednotný národ*, s. 7.

ekonomika byla průběžně a trvale otevřena mezinárodnímu obchodu a kapitálovým tokům.¹¹¹

Tento politický vývoj by v rámci teoretických očekávání měl vytvořit prosperující jihoafrickou ekonomiku fungující na úrovni téměř plné zaměstnanosti, avšak realita byla odlišná. V dekádě 1994-2004 rostl HDP na hlavu průměrným tempem jen 1,2 % ročně, což bylo tempo, které bylo srovnatelné s tempem v chudé subsaharské Africe (1,1 %) a Latinské Americe (0,8 %) a výrazně pod tempem Jižní Asie (3,7 %) a východní Asie (6,2 %).¹¹²

Tabulka 1. Vývoj celkové nezaměstnanosti (% celkové práceschopné populace) v jižní Africe v letech 1998-2021.



Zdroj dat: World Bank Group Data, tabulka: autorka

Jedním z nejvýznamnějších aspektů neuspokojivého hospodářského výkonu byla (a stále je) nezaměstnanost (viz tab. 1). Míra nezaměstnanosti činila 26 % a v první dekádě 21. století se jednalo o jednu z nejvyšších měr nezaměstnanosti na světě. Od roku 2000, rok poté, co Nelson Mandela odešel z prezidentského úřadu, do roku 2018 dosahovala míra nezaměstnanosti v průměru něco málo přes jednu čtvrtinu pracující populace. Dosáhla maxima 31,2 % v roce 2003 a minima 21,5 % v roce 2008. Nezaměstnanost byla silně

¹¹¹ HIRSCH, Alan; HINES, Sally. *Season of hope*.

¹¹² RODRIK, Dani. *Understanding South Africa's economic puzzles*, s. 769-797.

koncentrována mezi mladou, nekvalifikovanou a černou populaci; například černí Jihoafričané zaznamenali v roce 2017 míru nezaměstnanosti 31,4 %, zatímco mezi bílými Jihoafričany byla míra nezaměstnanosti pouze 6,6 %.¹¹³ Tento špatný výsledek v oblasti zaměstnanosti byl nejen ekonomickým problémem, ale představoval významnou hrozbu pro stabilitu jihoafrické demokracie.¹¹⁴

Procento populace žijící pod hranicí chudoby v zemi s vyšším středním příjmem kleslo mezi lety 2005 a 2010 z 68 % na 56 %, ale od té doby mírně stoupá na 57 % v roce 2015.¹¹⁵

Do pádu apartheidu fungoval v jižní Africe takový strukturální průmyslový model, kdy klíčovou hybnou silou zaměstnanosti byli nekvalifikovaní dělníci. To souviselo s faktem, že země se orientovala převážně na těžbu a obchod s nerostnými surovinami (včetně zpracovatelského průmyslu) a to byla odvětví náročná na málo kvalifikovanou pracovní sílu. Relativní úbytek výroby (spolu se zvyšováním kvalifikace v celé ekonomice) způsobil kolaps poptávky po relativně nekvalifikovaných pracovnících.¹¹⁶

Analýza rozsahu a trendu ekonomické nerovnosti od konce apartheidu v roce 1994, konkrétně z hlediska příjmu, dokládá vnímání nerovnosti založené na struktuře nerovností mezi určitými rasami nebo etnickými skupinami.¹¹⁷ Údaje pro analýzu vycházejí z Projektů statistiky životní úrovně a rozvoje (*Project for Statistics on Living Standards and Development*, PSLSD¹¹⁸) za rok 1993 a dvou vln Národní studie dynamiky příjmů (*National Income Dynamics Study*, NIDS¹¹⁹) za roky 2008 a 2015. PSLSD byl realizován před prvními demokratickými volbami v roce 1994 a poskytl široký obraz Jižní Afriky na počátku demokracie. NIDS je první celostátně reprezentativní panelový průzkum, který začal v roce 2008 a pokračuje každé dva roky. Poslední dostupná vlna byla provedena v roce 2015.¹²⁰

¹¹³ CHUTEL, L. *Here's South Africa's desperately high unemployment in four charts.*

¹¹⁴ RODRIK, Dani. *Understanding South Africa's economic puzzles*, s. 769-797.

¹¹⁵ WORLD BANK. *The World Bank in South Africa.*

¹¹⁶ RODRIK, Dani. *Understanding South Africa's economic puzzles*, s. 771.

¹¹⁷ HINO, Hiroyuki, et al. *Identity, inequality and social contestation*, s. 8.

¹¹⁸ WILSON, Francis; HORNER, Dudley. *Lessons*, s. 2-25.

¹¹⁹ BROPHY, Timothy, et al. *National income dynamics study*, NIDS.

¹²⁰ HINO, Hiroyuki, et al. *Identity, inequality and social contestation*, s. 8-9

Na základě těchto dvou výše uvedených zdrojů je zřetelné, že v období let 1993–2008 došlo k velkému nárůstu příjmové nerovnosti; tyto nárůsty začaly pozvolna klesat od roku 2008 do roku 2015. Mezirasové a mezietnické příjmové nerovnosti v souhrnu od roku 1993 do roku 2015 jasně klesly, rozdíly v příjmech mezi etnickými skupinami afrického původu na jedné straně a skupinou Jihoafričanů anglického nebo afrikánského původu na straně druhé se v letech 1993 až 2008 podstatně zmenšily. Tento trend pokračoval až do roku 2015.

V posledním období se jihoafrická ekonomika zotavuje z dopadů pandemie COVID-19, i když pomaleji, než se očekávalo, s odhadovaným růstem 1,9 % v roce 2022. Růst zaměstnanosti se v první polovině roku 2022 zrychlil, ale situace na trhu práce zůstává složitá. Chudoba dosáhla úrovně, která nebyla zaznamenána více než deset let, zatímco inflace vzrostla na 13leté maximum. Vyhledky nejsou optimistické a k podpoře lepších výsledků růstu a snižování chudoby jsou nutné trvalé reformy a investice.¹²¹

Jihoafrická ekonomika byla již ve slabé pozici, když pandemie COVID-19 začala. Po desetiletí nízkého růstu (2012 až 2021) rostlo HDP v průměru pouze o 1 % procenta, což během tohoto období vedlo ke snížení příjmu na hlavu o 5,6 %. Dlouhodobá strukturální omezení (například zásadní je nedostatek elektřiny) trvají i nadále. V roce 2021 byly podniknuty důležité kroky k řešení této strukturální překážky; ve střednědobém horizontu má být výroba elektřiny zvýšena, prognóza je však nejistá.¹²²

Jihoafrická republika je ve zprávě Světového ekonomického fóra o globální konkurenceschopnosti (*World Economic Forum's Global Competitiveness Report*) za rok 2018 hodnocena na 67. místě ze 140 ekonomik (suverénních států). Mezi státy subsaharské Afriky drží hlavně díky svému dobře vyvinutému finančnímu systému (18. místo) a velikosti trhu (35.) celkově druhé místo (první je v této skupině Mauricius na 49. místě).¹²³

JAR má špatné indikátory v oblasti zdraví (125. místo) a v oblasti bezpečnosti je dokonce až v poslední desítce hodnocených (132. pozice). Rovněž průměrná délka života

¹²¹ WORLD BANK GROUP. *The World Bank in South Africa*.

¹²² Tamtéž.

¹²³ SCHWAB, Klaus. *The global competitiveness report 2018*, s. 2.

je krátká – pouze 53,8 let. Tyto negativní výsledky jsou dány vysokým výskytem přenosných nemocí a vysokým počtem vražd (34 vražd na sto obyvatel). Dalším faktorem, který přispívá ke klesající konkurenceschopnosti Jihoafrické republiky, je nízká míra tempa zavádění ICT v zemi (85. místo), přičemž pouze něco málo přes polovinu dospělé populace používá internet. Zpráva dále uvádí, že také úroveň digitálních dovedností (116. místo) současné pracovní síly je nedostatečná.¹²⁴

4.3 HIV/AIDS

V Jihoafrické republice se nemoc objevila poprvé v roce 1982. JAR je i dnes nejpostiženější zemí světa. HIV/AIDS je jednou z nejvíce stigmatizovaných nemocí v historii. Lidé žijící s HIV a AIDS zažívají hanbu, stigma a diskriminaci a spojení HIV/AIDS s osobním morálním selháním toto stigma ještě zesílilo.

Jižní Afrika má v historii epidemie zvláštní místo kvůli své jedinečně rychlé rychlosti růstu, od minimální populace HIV pozitivních na konci éry apartheidu na počátku 90. let až po největší populaci HIV pozitivních na světě na počátku 21. století. V nejpostiženějším regionu, KwaZulu Natal, statistiky na počátku 21. století odhadovaly, že každá třetí těhotná žena je HIV pozitivní a průměrná délka života se během několika desetiletí sníží o dvacet let. To, že k tomuto katastrofickému obratu došlo hned po konci apartheidu, který v prvních letech demokracie vzbuzoval tolik nadějí na celém světě, bylo ohromující a vedlo k pasivní, neadekvátní politické reakci na epidemii. Politické zpoždění při zavádění účinné politiky proti HIV bylo záměrnou volbou prezidenta Thabo Mbekiho, a to navzdory masivním protestům. Vedlo to ke katastrofálnímu počtu obětí – v letech 2000–2005 došlo k více než 330 000 zbytečných úmrtí, což představuje přesné číslo masového utrpení kvůli nečinnosti. Politika veřejného zdraví je zřídka téma atraktivní pro média, Mbeki, který se dostal k moci po Nelsonu Mandelovi, byl brzy v celosvětovém centru pozornosti jako prezident, který zklamal chudé kvůli svému výslovnému popírání existence AIDS.¹²⁵

¹²⁴ SCHWAB, Klaus. *The global competitiveness report 2018*, s. 36.

¹²⁵ OINAS, Elina. HIV Politics and Structural Violence.

Prezident Mbeki byl notoricky podezřívavý vůči „západní medicíně“ a spojil se s disidentskými vědci, kteří pochybovali o existenci viru i o terapeutické formě léčby zvané Laser ART jako o bezpečné intervenci. Během 90. let a na počátku 21. století byly programy ART zavedeny pouze se soukromým financováním nebo mezinárodními aktéry, takže většina chudých lidí neměla žádné léky. Mbeki prohlašoval, že epidemie je jen rasistický sociální konstrukt a politické vedení může pokračovat v nápravě skutečných neduhů národa, jako je nerovnost, chudoba a ekonomika, která potřebovala restrukturalizaci. „Příčinou je chudoba, špatná výživa a celkový špatný zdravotní stav. Řešením není drahá západní medicína, ale zmírnění chudoby v Africe.“¹²⁶ Aktivisté naopak usilovali o vytvoření politické diskuse a argumentovali, že medicína je v tomto případě sociálně-politickou intervencí a může posílit i podkopat demokracii, protože pokud chudí lidé nejsou považováni za hodné léků, je jim tím v praxi odepřeno jejich občanství.¹²⁷

První kliniky v okolí Kapského Města nabízející léčbu chudým lidem byly založeny v roce 1999 jako politická reakce na neochotu vlády s využitím alternativních zdrojů financování. Například zástupci organizace *Lékaři bez hranic* představili program Khayelitsha ART jako doklad skutečnosti, že program ART může fungovat i v prostředí s nedostatkem finančních zdrojů.¹²⁸

Jihoafrická vláda zavedla koncem roku 2003 program ART ve své národní politice boje s HIV/AIDS. Došlo k velkému posunu v epidemii, a to jak v zemi, tak celosvětově, ačkoli nemoc v žádném případě nebyla poražena. Optimálním předpokladem bylo, že počet lidí žijících s HIV v Jižní Africe kolem roku 2006 přestane růst a zůstane nejprve spíše stabilní, na méně než pěti milionech. V roce 2018 se však celkový počet lidí žijících s HIV v Jihoafrické republice odhaduje na přibližně 7,52 milionu. U dospělých ve věku patnáct až čtyřicet devět let je odhadem 19 procent populace HIV pozitivních. Tento nedávný nárůst případů je o to znepokojivější, že celosvětově počet nových infekcí klesl.¹²⁹

¹²⁶ BOSELEY, Sarah. *Mbeki Aids denial 'caused 300,000 deaths'*.

¹²⁷ OINAS, Elina. *HIV Politics and Structural Violence*.

¹²⁸ STINSON, Kathryn, et al. *Cohort profile: the Khayelitsha antiretroviral programme*.

¹²⁹ OINAS, Elina. *HIV Politics and Structural Violence*.

Celkově však opatření proti šíření HIV / AIDS zafungovala. Epidemie HIV již nebyla na konci roku 2000 nebyla vnímána jako hrozící globální katastrofa, ukázalo se naopak, že je to s politickou vůlí a finančními prostředky zvládnutelné.¹³⁰

4.4 Mezinárodní politika

Jihoafrická republika byla v politické izolaci až do uspořádání demokratických voleb v roce 1994. Po nástupu nové vlády bylo zahájeno začleňování do mezinárodních organizací a postupné budování dobrých vztahů s ostatními africkými zeměmi.¹³¹

Hlavními cíli zahraniční politiky Jihoafrické republiky je podporovat regionální ekonomickou integraci v Africe, podporovat mírové řešení konfliktů v Africe a využívat mnohostranné orgány k zajištění toho, aby byly hlasy rozvojových zemí slyšet v mezinárodních otázkách. Jižní Afrika patří do mnoha mezinárodních organizací, včetně Organizace spojených národů, Africké unie,¹³² Hnutí nezúčastněných zemí,¹³³ Mezinárodního měnového fondu, Světové banky, G-20 a Světové obchodní organizace. Jižní Afrika je také členem BRICS¹³⁴ a Jihoafrického rozvojového společenství (SADC). Jihoafrická republika se jako klíčový partner účastní programu Enhanced Engagement Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj.

Kromě formálního multilaterálního znovupřijetí Jihoafrické republiky do světového společenství se realizovala řada dalších mezistátních a mezivládních akcí. Prezident Nelson Mandela uskutečnil formální státní návštěvy a mnoho pracovních prezidentských návštěv v afrických, asijských a evropských státech a ve Spojených státech amerických. Výrazně vzrostl i počet zahraničních státních a oficiálních návštěv JAR. Od roku 1994

¹³⁰ OINAS, Elina. *HIV Politics and Structural Violence*.

¹³¹ ŘEHÁK, Vilém. *Jihoafrická republika jako regionální a kontinentální velmoc*, s. 12.

¹³² Africká unie je kontinentální orgán skládající se z 55 členských států – afrických zemí. Oficiálně vznikla v Durbanu v roce 2002 jako nástupce Organizace africké jednoty.

¹³³ Hnutí nezúčastněných států / zemí (The Non-Aligned Movement, NAM) je mezinárodní organizace, která má 120 členských států (2020), které nejsou zapojeny do žádných mocenských bloků (většinou země Afriky, částečně jižní Ameriky a středního Východu). Hnutí zahrnuje téměř dvě třetiny členských států OSN s 55 % světové populace.

¹³⁴ BRICS (Brazílie, Rusko, Indie, Čína a Jižní Afrika) je sdružení pěti hlavních rozvíjejících se zemí, které dohromady představují asi 42 % světové populace, 23 % hrubého domácího produktu (HDP), 30 % území a 18 % celosvětového obchodu.

byly uzavřeny diplomatické styky se 78 státy a zastoupení Jihoafrické republiky v zahraničí se zvýšilo na 95 z méně než 50 v osmdesátých letech.¹³⁵

Z jižní Afriky také pochází koncept tzv. africké renesance. V 90. letech jej zformuloval jihoafrický prezident Thabo Mbeki a zveřejnil na summitu ve Virginii v USA v roce 1997 ve snaze o přilákání kapitálu do Afriky. Africká renesance je filozofické a politické hnutí s cílem ukončit násilí, elitářství, korupci a chudobu. Mbeki navrhl, aby se tak stalo především podporou vzdělávání a odvrácením „odlivu mozků“ afrických intelektuálů. V pozadí konceptu lze vysledovat určité panafrické rysy, panafricanismus jako filozofický a politický koncept byl však překonán. Jasná definice konceptu africké renesance chybí, což může být i záměr, protože určitá vágnost obsahu umožňuje vytvoření prostoru pro širokou škálu témat i aktérů, od politiků a tvůrců politik až po podnikatele a vědce. Mezi dominantní témata patří emancipace znevýhodněných skupin (např. ženy, menšiny a mládež); větší vzájemná spolupráce mezi africkými kulturami; udržitelný hospodářský rozvoj; rozšiřování, prohlubování a udržování demokracie; investice do vzdělávání; oživení zemědělské výroby; předcházení konfliktům aj. V oblasti environmentální ochrany je konkrétním vyústěním africké renesance společná správa národních parků. Filozofie africké renesance měla být akceptována v celé Africe, ovšem zřejmě v největším rozsahu ji prosazovala JAR, kde v podstatě vytvářela doktrínu zahraniční politiky. Určitá dominance ve „vlastnictví“ konceptu africké renesance poskytla Jihoafrické republice velkou výhodu při určování jeho obsahu.¹³⁶

4.5 Školství

Silné dědictví apartheidu a (nežádoucí, ale existující) korelace mezi vzděláním a bohatstvím způsobily, že chudší studenti v Jižní Africe dosahují horších akademických výsledků. Přestože byla rasová segregace zrušena, školy, které sloužily převážně bělošským studentům v době apartheidu, zůstávají funkční (ačkoli jsou nyní rasově smíšené), zatímco velká většina těch, které sloužily černošským studentům, je nefunkční. Země sice rychle zavedla tzv. barvoslepý školní systém, který považuje všechny rasy za

¹³⁵ South African Government. *Foreign Policy for South Africa: Discussion document*.

¹³⁶ Viz podrobně např.: VALE, Peter; MASEKO, Siphso. *South Africa and the African renaissance*, s. 271-287; ASANTE, Molefi Kete. *An afrocentric manifesto*; LANDSBERG, Chris, HLOPHE, Dumisani. *The African Renaissance as a modern South African foreign policy strategy*.

rovnocenné, a odstranila hrubé nerovnosti v přidělování zdrojů, kvalita školního vzdělávání zůstala nízká. Tato špatná kvalita vzdělání, kterou žáci a studenti dostávají, napomáhá mezigeneračnímu cyklu chudoby, kdy děti zdědí sociální postavení svých rodičů bez ohledu na své vlastní schopnosti, dovednosti nebo úsilí.¹³⁷

Jihoafrická republika se účastní řady mezinárodních hodnocení dosažených výsledků ve vzdělávání, což umožňuje porovnat úroveň učení a znalostí studentů v Jihoafrické republice se studenty z jiných zemí. Poslední dostupné údaje z roku 2008 (NIDS) poukázaly na obrovské geografické nerovnosti v zemi: částečnou negramotnost (neschopnost přečíst text) vykazovalo 41 % žáků 6. ročníku na venkově oproti 13 % městských žáků ve stejném ročníku. Jihoafričtí žáci 6. stupně si navíc ve srovnávacích testech vedli hůře než žáci v mnoha chudších afrických zemích, jako je Keňa a Tanzanie. Přesto se ukázal pozitivní trend; v roce 2008 byly téměř všechny děti ve věku 7 až 15 let zapsány do školy, což je výrazné zlepšení situace oproti roku 1993, kdy značná část dětí základního školního věku nebyla do školy vůbec zapsána.¹³⁸

Jihoafrická vláda připravila celostátní program výchovy¹³⁹, jehož hlavními pilíři jsou

- Zavést národní čtenářskou kampaň se sloganem „Každé dítě musí do konce 3. třídy (9 let) plynule číst“.
- Zvýšit znalosti učitelského obsahu a učitelské dovednosti. Výzkum ukázal, že učitelům v Jihoafrické republice chybí základní znalosti obsahu a pedagogické dovednosti k výuce předmětů, které vyučují.
- Provést celostátní audit odpovědných okresních úředníků a kurikulárních poradců. Jedním z hlavních zdrojů odborné pomoci učitelům v celé zemi jsou kurikulární poradci na okresní úrovni (specialisté na jednotlivé předměty), avšak mnozí z těchto poradců byli jmenováni z jiného důvodu, než jsou zásluhy nebo odbornost předmětu a mají pouze základní kvalifikaci.

¹³⁷ SPAULL, Nic. *Schooling in South Africa*, s. 37-38.

¹³⁸ TIMÆUS, Ian M.; SIMELANE, Sandile; LETSOALO, Thabo. *Poverty, race, and children's progress*, s. 278-281.

¹³⁹ SPAULL, Nic. *Schooling in South Africa*, s. 41.

- Snížit předčasné ukončení školní docházky způsobené těhotenstvím mladistvých a plozením dětí. Toho lze dosáhnout snížením počtu nechtěných těhotenství náctiletých a nalezením způsobů, jak vyjít vstříc a znovu začlenit nové matky. Prvního cíle by bylo možné dosáhnout rozsáhlými kampaněmi o těhotenství a antikoncepci mladistvých, a širokým zpřístupněním antikoncepce dospívajícím dívkám (jak ve školách, tak na klinikách). Antikoncepce a další zdravotnické služby zaměřené na mládež by měly být diskrétní, přátelské a užitečné. Druhého cíle lze dosáhnout proaktivní podporou škol pro mladé matky v návratu do školy po porodu.

4.6 *Prognóza dalšího vývoje*

Když byl apartheid konečně vytlačen a v roce 1994 byla ustavena demokracie, byla do nové ústavy, která byla přijata v roce 1996, formálně zavedena inkluze. Nová Jižní Afrika tak měla příležitost být založena na spravedlivém, inkluzivním základě. Tato příležitost se však vytratila, protože výsledkem vládní politiky, která měla nastolit rovnosti pro Afričany, resp. černochoy, paradoxně bylo upevnění rasových kritérií v opačném gardu. Tři desetiletí po konci apartheidu žije Jižní Afrika stále ve stínu apartheidu. V oficiální nomenklatuře v Jižní Africe jsou lidé stále běžně klasifikováni do čtyř „rasových“ kategorií – africké/černé (Bantu), bílé, barevné a indické.

Jaké jsou tedy vyhlídky na to, aby nerovnosti v Jižní Africe zmizely? Základním problémem je odstranění nerovností mezi rasami a etnickými skupinami a uvnitř nich. To lze učinit jen dlouhodobou a cílenou aktivní podporou politiky společného občanství a národní identity, která bude založena na sdíleném přesvědčení Jihoafričanů, že jim státní instituce zajistí stejná práva bez ohledu na jejich identitu. Dalším předpokladem je vzájemný respekt ke kulturním a jiným rozdílům. Jinými slovy, je žádoucí, aby vzájemnou důvěru mezi jednotlivými etnickými skupinami a společný pocit sounáležitosti zprostředkovaly státní instituce tím, že na všechny budou pohlížet rovně.

Vytvořit nebo vychovat takového občana nebude snadný úkol. Více než polovina Jihoafričanů se domnívá, že jejich primární etnická identita je velmi důležitá, protože díky této identitě se cítí důležití a bezpeční. Konec apartheidu a zrod demokracie mohl být příležitostí k vybudování národní identity založené na společném občanství. Naděje pohasla, když vládní politika začala i v postapartheidové zemi poznenáhlu uplatňovat

třídění podle rasy, aby doložila, že se chová ke všem rovně. Ještě v letech 2004–2005 považovalo téměř 80 % Jihoafričanů za žádoucí vytvořit sjednocenou Jižní Afriku, ale od poloviny dekády začal tento podíl klesat.

Rozhodující složkou demokratického přechodu Jižní Afriky v 90. letech 20. století byl důraz státu na vytvoření sdílené národní identity založené na plné akceptaci lidských práv, odmítnutí rasismu a na rovném zacházení se všemi. Sdílený pocit národní identity byl důležitou součástí vytváření společného veřejného života, vedle snahy o minimalizaci politické síly fenoménu etnické konkurence. Myšlenky Nelsona Mandely a Desmonda Tutu o „*duhovém národě*“ a „*jednotě v rozmanitosti*“ jsou jasným vyjádřením touhy vytvořit silnou národní identitu při zachování rozmanitosti jednotlivých jihoafrických etnických identit. Na tomto místě lze navíc poznamenat, že rozmanitost etnických identit ve společnosti nemusí být znakem vnitřně slabé soudržnosti, ba naopak – synergické prosazení rozmanitosti a uznání společné identity je extrémně důležité pro zmírnění potenciálních konfliktů.

Většina Jihoafričanů – zřejmě navzdory společné historii segregace podle rasy a jazyka – vyjadřuje silný souhlas s myšlenkami na sdílenou národní identitu. Tři ze čtyř respondentů průzkumu v roce 2021¹⁴⁰ souhlasí s tím, že by chtěli, aby se jejich děti považovaly za Jihoafričany (78 %), že být Jihoafričanem je důležitou součástí jejich identity (77 %) a že by si lidé měli uvědomit, že existuje společná identita (77 %). Podobná míra shody (76 %) je také v otázce vytvoření jednoho jednotného jihoafrického národa ze všech různých etnických a jazykových skupin v zemi. Většina Jihoafričanů souhlasí s tím, že je postupem času možné a žádoucí vytvořit spojený národ, ale stále cítí ve společnosti mantinely, které brání, aby se spojený národ stal skutečností.¹⁴¹ Navzdory obrovskému úsilí, které ANC vynaložilo na vybudování postapartheidového jednotného jihoafrického národa, tento proces zdaleka není hotov.¹⁴²

Jihoafrický program budování demokratického státu se snaží dlouhodobě povzbudit nový nerasový nacionalismus (vlastenectví), který se vyznačuje náklonností k liberálním

¹⁴⁰ *Afrobarometer 2021*, s. 39-40.

¹⁴¹ *Afrobarometer 2021*, s. 39-40.

¹⁴² HORÁKOVÁ, Hana. *Challenges*, s. 110.

hodnotám. Toto pojetí národní identity je zakotveno v jihoafrické politice a právu. Aby demokratická vláda vybudovala novou národní identitu, přijala pevný závazek usmíření a sociální soudržnosti. Pro konstruktivní řešení tragického dědictví apartheidu, který se snažil rozdělit Jihoafričany proti sobě, byla zavedena řada různých mechanismů.

Současný program sociální soudržnosti je opakem politiky apartheidu a segregace. Přijímá ducha inkluze a multikulturalismu, podporuje rozmanitost a odlišnost. Problém podle našeho názoru je v tom, že aby státní statistiky a výzkumy financované vládou mohly dojít k relevantním závěrům, musí vyžadovat od respondentů, aby určili svou etnicitu / barvu kůže; například respondenti výše zmíněného Afrobarometru byli požádáni, aby popsali, ke které etnické skupině se cítí patřit. Na základě odpovědí na tuto otázku byli respondenti rozděleni do různých etnických skupin.¹⁴³ „*Aby jednotlivé instituce dokázaly, že odrasovaly, vedou nadále statistiky podle původního rasistického třídění na bělochy, černochoy, barevné a Asiaty. Tak se vědomí odlišnosti nadále udržuje*“.¹⁴⁴ Samozřejmě je jasné, že v pluralitní demokratické společnosti, ve které je ideálem nerasovost, je při posouzení skutečnosti, zdali určitý akt v sobě obsahuje nebo neobsahuje rasismus, nutno pojmem „rasa“ určitým způsobem operovat. Je to ovšem velmi křehká záležitost je třeba ji dobře a kvalifikovaně uchopit, aby nedošlo ke zneužití.

¹⁴³ RSA, Department of Justice and Constitutional Development. *Baseline study*, s. 17.

¹⁴⁴ SKALNÍK, Petr. *Jednotný národ*, s. 9.

Závěr

Jižní Afriku čeká ještě dlouhý a náročný proces k dosažení *duhového národa*, o němž mluvili Desmond Tutu a Nelson Mandela. Ukazuje se, že politickou změnu lze realizovat poměrně rychle, ovšem myšlení lidí se tak rychle nezmění. Analýza situace postapartheidové jižní Afriky podtrhuje skutečnost, že rasismus stále existuje. Apartheid, systém rasové segregace, který byl praktikován v Jihoafrické republice v letech 1948 až 1994, měl mnoho negativních důsledků na současnou situaci této země. V práci byla provedena analýza důsledků apartheidu na současnou situaci této země.

K nejpodstatnějším důsledkům patřila (a částečně patří dodnes) především nerovnost a chudoba. Apartheid oddělil různé rasové skupiny obyvatel země, kteří disponovali různými právy a povinnostmi. Běloši měli přístup k nejlepším pracovním místům, zdravotní péči a vzdělání, zatímco černoši byli často odsouzeni k chudobě a omezeným možnostem. I přes snahu o boj s nerovností v posledních letech stále přetrvává rozdíl v příjmech a životní úrovni mezi různými rasovými skupinami. Nerovnost byla zdrojem sociální napětí a násilí mezi rasovými skupinami. To mělo za následek mnoho konfliktů a násilí, které se projevují dodnes. V důsledku apartheidu byli černoši vystaveni diskriminaci a omezenému přístupu k zdravotní péči. Tento nedostatek přístupu k zdravotní péči vedl k vyššímu výskytu infekčních chorob a zdravotních problémů mezi černošskou populací.

Jižní Afrika je přes všechny výše naznačené problémy jednou z nejrozvinutějších zemí na africkém kontinentu, avšak stále se potýká s řadou ekonomických a politických problémů. Ekonomika země v posledních letech vykazuje nízký růst, země trpí vysokou nezaměstnaností, sociální nerovností a rostoucí inflací. Jihoafrická republika tak má před sebou řadu výzev, jako jsou nezbytné strukturální reformy, investice do infrastruktury a podpora soukromého sektoru. Pokud budou tyto problémy vyřešeny, může se ekonomika Jižní Afriky stabilizovat a posílit.

Trvalým a složitým problémem země je rasismus. Ten je založen na postojích, což naznačuje, že jde o naučené, výchovou (rodinnou, školní) získané chování. Pokud je chování naučené, lze se ho odnaučit. Ve stejném smyslu se lze naučit požadované vzorce

chování. Proto je třeba začít výchovou mladé generace; školní vzdělávací osnovy musí mít takový obsah, který podporuje porozumění a kulturní rozmanitosti Jižní Afriky a kvalitní školní vzdělání musí být obecně dostupné. Následovat musí další dlouhodobé sociální programy, které usnadní dialog a mezikulturní porozumění mezi Jihoafričany z různých prostředí.

Aby Jižní Afrika posílila svou pozici v mezinárodním společenství, je velmi důležité, aby Jihoafričané vyřadili termíny „rasa“ a „rasismus“ nejen ze svého slovníku, ale i z reality. Má-li si Jižní Afrika udržet ekonomickou i politickou hegemonii v Africe a rozšířit ji na další sféry vlivu, potřebuje skutečně jednotnou, integrovanou a nerasovou společnost, která je nezbytností pro přežití a růst. Fragmentace, stereotypy a rasové předsudky jsou silnou hrozbou pro rozklad struktury jihoafrické společnosti. Jihoafrická republika ve své ústavě zakotvila klíčové demokratické principy – základní práva a svobody, národní jednotu a rovnost, právní stát, odpovědnost a transparentnost vlády, svobodu projevu a sdružování.

Opětovné začlenění země do globálního společenství po skončení apartheidu normalizovalo vztahy JAR se sousedy i s ostatními státy světa a přineslo nové příležitosti a výzvy v mezinárodním obchodu. Jihoafrická republika hraje důležitou roli na africkém kontinentě i ve světové politice a hospodářství. Je členem řady důležitých mezinárodních uskupení (OSN, Africké unie, Světové obchodní organizace (WTO) aj.) Země je jednou z nejvýznamnějších ekonomik Afriky a má rozvinuté hospodářské vztahy s mnoha zeměmi světa. Jihoafrická republika hostila v roce 2010 mistrovství světa ve fotbale; tato událost přilákala pozornost celého světa a umožnila zemi ukázat své kulturní a sportovní bohatství.

Všechny tyto faktory jsou pozitivními ukazateli k optimálnímu rozvoji země, ale Jihoafrická republika se musí nejprve vyrovnat s dědictvím segregace a apartheidu a odstranit ze svého veřejného, politického či hospodářského života všechny pozůstatky rasismu.

Autorka práce si jako sekundární výzkumný cíl práce vytyčila ambici přispět k současným diskusím o rasismu a jeho podobách, se kterými se dnes setkáváme ve veřejném prostoru čím dál častěji. Jakkoli není na místě na základě analýzy situace

jednoho státu vytvářet obecné generalizace, ze zjištěných skutečností zřetelně vyplývá, že rasismus je hrozbou pro celé lidské společenství, nejen pro Jihoafrickou republiku. Ve většině evropských států lidé nemuseli a nemusí nutně řešit svou případnou iracionální zaujatost nebo předsudky vůči Africe a Afričanům, protože černoši (i jiná etnika) jsou v těchto regionech (i přes migrační vlny) stále ve výrazné menšině. To ovšem přináší sebou riziko, že člověk by mohl snadno vyrůstat s minimálním kontaktem s černochem a zakořeněné předsudky lze jednoduše přenášet z generace na generaci, aniž by se jedinec s nimi jakkoli vyrovnal.

V České republice se také vyskytuje rasismus vůči lidem jiného etnika, včetně Romů, kteří jsou v zemi menšinou. Tento rasismus může mít různé formy, jako jsou diskriminace při hledání zaměstnání, předsudky vůči romské kultuře a zvyklostem, násilné útoky na Romy a další projevy nenávisti.

Je důležité, aby se společnost (jihoafrická stejně jako česká) snažila omezit rasismus a bojovat proti němu prostřednictvím osvěty a vzdělávání, právních předpisů a zlepšování sociálních podmínek pro všechny lidi bez ohledu na jejich etnický původ. Při řešení této problematiky je nutno vytvářet mezinárodní a komplexní strukturální opatření. Izolované a neformální přístupy k tomuto existujícímu společenskému fenoménu nemají dlouhého trvání a postrádají účinný dopad, jak ukazuje jihoafrický vývoj v postapartheidovém období.

Prameny a literatura

Seznam pramenů

NMF. *Basic guide to the ANC's Reconstruction and Development Programme (RDP) 1994*. [online]. Nelson Mandela Foundation. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://omalley.nelsonmandela.org/index.php/site/q/03lv02039/04lv02103/05lv02120/06lv02126.htm>

RSA. *Constitution of the Republic of South Africa Act 200 of 1993*. [online]. Republic of South Africa, South African Government, 2023. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.gov.za/documents/constitution/constitution-republic-south-africa-act-200-1993>

RSA. *Constitution of the Republic of South Africa, 1996*. [online]. Republic of South Africa, South African Government, 2023. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.gov.za/documents/constitution-republic-south-africa-1996>

RSA. *National Action Plan to Combat Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance 2019 (NAP-19)*. [online] [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201903/national-action-plan.pdf

RSA, Department of Justice and Constitutional Development. *Baseline study to determine levels of racism, anti-foreigner sentiment, homophobia, racial incidents, inter-racial relations and perceptions of national identity*. [online]. 2021. 116 s. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.justice.gov.za/nap/docs/20220523-WCAR-Booklet.pdf>

RSA, Department of Justice and Constitutional Development. *Promotion of National Unity and Reconciliation Act, No 34 of 1995*. [online] [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.justice.gov.za/legislation/acts/1995-034.pdf>

RSA, Truth and Reconciliation Commission. *The TRC Report*. 1998. [online] [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.justice.gov.za/trc/report/index.htm>

SAHISTORY. *The 1992 Whites only referendum 'For' or 'Against' a negotiated constitution*. *South African History Online*. [online]. 2022. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.sahistory.org.za/article/1992-whites-only-referendum-or-against-negotiated-constitution>

UN. *Resolution 282 (1970)*. S/RES/282(1970) [online] [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/260/33/PDF/NR026033.pdf>

Seznam knih

ASANTE, Molefi Kete. *An afrocentric manifesto: Toward an African renaissance*. Polity, 2007. ISBN: 978-07456-5498-0.

DACÍK, Tomáš. *Člověk a rasa*. Brno: CERM, 2001. 130 s. ISBN 80-7204-216-5.

DUBOW, Saul. *Apartheid, 1948-1994*. Oxford: Oxford University Press, 2014. 360 s., il. ISBN 978-0-19-955066-1

CLARK, Nancy; WORGER, William. *South Africa: The rise and fall of apartheid*. Routledge, 2013. 187 s., il., tb. ISBN: 978-1-4082-4564-4.

FREDRICKSON, George M. *Rasismus: stručná historie*. Překlad Veronika Matysová. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2003. 157 s. ISBN 80-7341-124-5.

GISH, Steven D. *Desmond Tutu: A Biography*. (Greenwood Biographies). London, Greenwood 2004, 185 s. ISBN: 978-031-3328-602.

HINO, Hiroyuki, et al. *Identity, inequality and social contestation in the Post-Apartheid South Africa*. Cape Town: Southern Africa Labour and Development Research Unit (SALDRU) University of Cape Town 2018. SALDRU Working Paper No. 233. 31 s. ISBN: 978-1-928281-94-8

HIRSCH, Alan; HINES, Sally. *Season of hope: Economic reform under Mandela and Mbeki*. Ottawa, Intenational Development Research Center 2005. 297 s. ISBN 1-55260-215-5.

HORÁKOVÁ, Hana. *Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jižní Africe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 275 s. ISBN 978-80-7041-836-9.

HULEC, Otakar. *Dějiny jižní Afriky*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 345 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-247-2.

KELLER, Edmond J. *Political Institutions, Agency, and Contingent Compromise: Understanding Democratic Consolidation and Reversal in Africa*. In PERSONS, Georgia A. (ed.). *Race and ethnicity in comparative perspective*. London: Routledge, 1998. 324 s. ISBN 978-0765-804-35-8.

LEONARD, Thomas M. *Encyclopedia of the developing World*. Vol. I. *Developing Countries*. Routledge, New York 2006. 2184 s. ISBN 987-1-57958-388-0.

MANDELA, Nelson Rolihlahla. *Long Walk to Freedom*. Little, Brown and Company, Boston New York London 1994. 619 s. eISBN 0-7595-8142-8.

MARKS, Shula. *The tradition of non-racism in South Africa*. School of Oriental and African Studies, University of London 1994. 22 s.

NERAD, Filip. *Búrská válka*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. 232 s., [2] s. obr. příl. Orbis bellorum; sv. 1. ISBN 80-86493-13-X.

SCHWAB, Klaus. *The global competitiveness report 2018*. World Economic Forum, 2018. ISBN-13: 978-92-95044-76-0.

SMITH, David M. (ed.). *The apartheid city and beyond: Urbanization and social change in South Africa*. Routledge, 2003. 324 s. ISBN 0-203-41736-4

ZIMÁK, Alexandr. *Jihoafriická republika*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 116 s. Stručná historie států; č. 16. ISBN 80-7277-184-1.

Seznam článků v odborných časopisech a sbornících

ANCIANO, Fiona. Non-racialism and the African National Congress: views from the branch. *Journal of Contemporary African Studies*, 2014, roč. 32, č. 1, s. 35-55.

BODDY-EVANS, Alistair. *South Africa's Apartheid Era Population Registration Act*. ThoughtCo, 2019. <https://www.thoughtco.com/population-registration-act-43473>

BURJANEK, Aleš. Segregace. *Sociologický časopis* [online]. 1997, 33(4), 423-434 ISSN 0038-0288. [cit. 2022-12-10]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41131345>.

HORÁKOVÁ, Hana. Challenges to Political Cosmopolitanism: The Impact of Racialised Discourses in Post-Apartheid South Africa. *Modern Africa: Politics, History and Society*, 2018, roč. 6, č. 2, s. 95-117.

HORÁKOVÁ, Hana. „Rasa“ a rasismus v Jižní Africe. *Sociální studia / Social Studies*, 2007, roč. 4, č. 4, s. 113–129.

HULEC, Otakar. Obavy o udržení demokratického charakteru země jsou oprávněné. *Mezinárodní politika*, 2010, roč. 34, č. 7, s. 23.

KŘÍČKOVÁ, Aneta. Reconstruction and Development Programme as a Tool of Socio-economic Transformation in South Africa. *Modern Africa: Politics, History and Society*, 2015, 3(1), 57–93.

LANDSBERG, Chris, HLOPHE, Dumisani. *The African Renaissance as a modern South African foreign policy strategy*. Paris: CERI, 1999, 30 s.

LUKÁŠEK, Libor. Historie a současnost Jihoafrické republiky – od apartheidu k demokracii. *Mezinárodní vztahy*, 1999, 34, č. 2, s. 101-106.

NERAD, Filip. Lord Kitchener a britsko-búrská válka. *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. Praha: Aleš Skřivan, 2003 14, č. 3/4, (2003,) s. 70-79.

NORVAL, Aletta J. Memory, identity and the (im) possibility of reconciliation: The work of the Truth and Reconciliation Commission in South Africa. *Constellations*, 1998, 5.2: 250-265.

OINAS, Elina. HIV Politics and Structural Violence: Access to Treatment and Knowledge. *Gender, Global Health and Violence: Feminist Perspectives on Peace and Disease*, 2019, s. 89-113.

RODRIK, Dani. Understanding South Africa's economic puzzles. *Economics of Transition*. 2008. 16.4: 769-797. ISBN 1-55260-215-5

ŘEHÁK, Vilém. Jihoafrická republika jako regionální a kontinentální velmoc. *Mezinárodní politika*, 2010, Vol. 34, No.7, s. 10-12.

SKALNÍK, Petr. Jednotný národ mezi přáním a skutečností. *Mezinárodní politika*, 2010, roč. 34, č. 7, s. 6-9.

STINSON, Kathryn, et al. Cohort profile: the Khayelitsha antiretroviral programme, Cape town, South Africa. *International Journal of Epidemiology*, 2017, roč. 46, č. 2, s. 1-9.

TIRIVANGASI, Happy Mathew; NYAHUNDA, Louis. Revisiting the Strategies for the Prevention of Xenophobia in Post-Apartheid South Africa. *African Renaissance*, 2020, Vol. 17, (No. 3), Sept. 2020, pp 203-228.

VALE, Peter; MASEKO, Siphosiso. South Africa and the African renaissance. *International affairs*, 1998, roč. 74, č. 2, s. 271-287.

WARWICK, Peter. *The South African War: The Anglo-Boer War 1899–1902*. Harlow, Longman 1980. 415 s. ISBN 0-582-78526-X

Seznam internetových zdrojů

BOSELEY, Sarah. Mbeki Aids denial 'caused 300,000 deaths'. [online] *The Guardian*, 26. 11. 2008. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2008/nov/26/aids-south-africa>

BROPHY, Timothy, et al. National income dynamics study panel user manual. [online] *Technical Note Release*, 2018. 82 s., tb. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <http://www.nids.uct.ac.za/images/documents/20180831-NIDS-W5PanelUserManual-V1.0.pdf>

CHUTEL, L. Here's South Africa's desperately high unemployment in four charts. [online] *QZ.com*, 2017. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://qz.com/997358/south-africas-unemployment-is-at-a-fourteen-year-high>

DE KLERK, Frederik Willem. *A future perspective on constitutional stability*. [online] Potchefstroom Electronic Law Journal/Potchefstroomse Elektroniese Regsblad, 2010, 13.2. ISSN 1727-3781 [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.ajol.info/index.php/pelj/article/view/60245/48493>

eNews Channel Africa. *Somalia speaks on SA xenophobia*. [online] Zveřejněno 4. 6. 2013. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.enca.com/south-africa/somalia-appeals-jz>

MANDISI, Majavu. Racism in South Africa: why the ANC has failed to dismantle patterns of white privilege. [online] *The Conversation Newsletter*, 2022. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://theconversation.com/racism-in-south-africa-why-the-anc-has-failed-to-dismantle-patterns-of-white-privilege-187660>

MAVHINGA, Deva. *South Africa Launches Plan to Combat Xenophobia and Racism. Crucial Step in South Africa's Path to Justice and Equality*. [online] Human Rights Watch, 2019. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2019/03/25/south-africa-launches-plan-combat-xenophobia-and-racism>

MOOSA, Michhail. SA Reconciliation Barometer Survey 2021 Report. Institute for Justice and Reconciliation 2021. [online] 52 s. ISBN 978-1-928332-78-7. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: https://www.ijr.org.za/home/wp-content/uploads/2021/12/IJR_SA-Reconciliation-Barometer-2021.pdf

MZV ČR. *Souhrnná teritoriální informace Jihoafrická republika*. 2020. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: [http://publiccontent.sinpro.cz/PublicFiles/2020/08/14/Nahled%20STI%20\(PDF\)%20Jihoafricka%20republika%20-%20Souhrna%20teritorialni%20informace%20-%202020.131450076.pdf](http://publiccontent.sinpro.cz/PublicFiles/2020/08/14/Nahled%20STI%20(PDF)%20Jihoafricka%20republika%20-%20Souhrna%20teritorialni%20informace%20-%202020.131450076.pdf)

PLOCH, Lauren. *South Africa: Current Issues and U.S. Relations*. Updated January 4, 2011. [online] Congressional Research Service, Washington 2011. 36 s. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL31697>

POTGIETER, Elnari. *South African Reconciliation Barometer Survey: 2017 report*. [online] Pretoria: Institute for Justice and Reconciliation 2017. 59 s. ISBN 978-1-928332-27-5. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <http://www.ijr.org.za/home/wp-content/uploads/2018/03/IJR-Barometer-Report-2017-WEB-final.pdf>

THOMPSON, Leonard Monteath. *A history of South Africa* [online]. 3rd ed. New Haven, Conn.: Yale University Press, 2001. Yale Nota bene. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3420310>.

WALE, Kim. *Confronting Exclusion: Time for Radical Reconciliation. SA Reconciliation Barometer Survey: 2013 Report*. [online] Institute for Justice and Reconciliation, Cape Town 2013. 43 s. ISBN 978-1-920219-51-2 [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: https://cisp.cachefly.net/assets/articles/attachments/47292_ijr_barometer_report_2013_nov.pdf

WILSON, Francis; HORNER, Dudley. *Lessons from the Project for Statistics on Living Standards and Development: the South African story*. [online] Unpublished paper, 1995. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/729201468759593520/pdf/multi-page.pdf>

WORLD BANK GROUP. *The World Bank in South Africa. Overview*. [online] 2023. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/country/southafrica/overview>

WORLD BANK GROUP. *Republic of South Africa, systematic country diagnostic. An Incomplete Transition Overcoming the Legacy of Exclusion in South Africa*. 2018. [online] 143 s. [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29793/WBG-South-Africa-Systematic-Country-Diagnostic-FINAL-for-board-SECPO-Edit-05032018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

WORLD BANK GROUP DATA. *Vývoj celkové nezaměstnanosti*. [online] [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS?end=2021&locations=ZA&start=1998>

Seznam zkratek

ANC	African National Congress, Africký národní kongres
JAR	Jihoafrická republika
MPLA	Movimento Popular de Libertação de Angola, Lidové hnutí za osvobození Angoly
NAP, NAP-19	National Action Plan to Combat Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, Národní akční plán boje proti rasismu, rasové diskriminaci, xenofobii a související nesnášenlivosti
NIDS	National Income Dynamics Study, Národní studie dynamiky příjmů
PSLSD	Project for Statistics on Living Standards and Development, Projektu statistiky životní úrovně a rozvoje
RDP	Reconstruction and Development Programme, Program obnovy a rozvoje
SADC	Southern African Development Community, Jihoafrické rozvojové společenství
SARBS	South African Reconciliation Barometer Surveys
TRC	Truth and Reconciliation Commission, Komise pro pravdu a usmíření

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Alexandra Heichenwalderová

Obor: Mezinárodní vztahy a diplomacie

Forma studia: Kombinované studium

Název práce: Apartheid v Jižní Africe

Rok: 2023

Počet stran textu bez příloh:¹⁴⁵ 41

Celkový počet stran příloh:¹⁴⁶ 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 5

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 13

Počet internetových zdrojů: 26

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Vít Rouč, Ph. D

¹⁴⁵ zahrnuje počet stran od úvodu po závěr práce (seznamy použitých zdrojů již nepočítáme)

¹⁴⁶ zahrnuje celkový počet jednotlivých stran příloh